

ĐENEVRIJA.

Pilarska pripovijest

pok. Mata Vodopića.

(nastavak)

Uredio Dum Vice Medini. Čilipi.

XIV.

Baba Klara bijaše kô na ognju misleći kako bi zadovoljila svoga mladoga gospara, a da se iko ne sjeti o njegovu sastanku s Perom. Od kad se bijaše razbolio Orsat nije se već mislilo ni o vuni ni o Peru malomu, neg jedino o nevolji koja bijaše dohvatila Orsata, pak s njega svu obitelj. Klara prem je u rijetko na dvor izlazila, pa nije mogla da traži po ulicama našega lera. Da pošlje mladu službenicu da ga potraži i dovede ne bijaše joj po volji, er se bojala da ona upitujući toga i ovoga za Pera ne navede kojugod kundurariju na kuću. Mislila i mislila, dok jednu smislila.

— Ovdí nema druge, reče sama sobom, nego da se stara podigne i da ona glavom nađe lera i s njime uzgovori. Kako? Ja znam. Sutra sve opravljeno.

Po večeri pode Klara u gospode i zamoli je da bi joj dopustila sutra rano trknut se do Danača.

— Baba moja, odjavi joj ona, što ćeš na Danče? Znaš da smo na polovici otopra, jutro je hladno, ti starija, može ti nauditi.

— Gospoda moja, rijeću vam pravedno. Kada gospar Orsat bijaše se ono strašno razbolio, bila sam obećala da ću poći za njega u Gospe od Danača i naliti kandjelu; a sada kad je Bog dô da je bolji, mislim otići sutra rano. Zagrnuću se do-

bro, neće mi nauditi, a neću ni stati vele, otić' ću časom i vratit se prije nego se gospodar Orsat probudi da budem doma ako bi mu što služila.¹

— Kad je tako pođi svakako, baba moja; samo te molim zamotaj se dobro i nemoj nakon Orsata da mi se opet ti razboliš. Ma... imaš li ulja za kandjele?

Baba izvadi iz špaga evancigu i pokazujući je: Nūti meni! odjavi — pak uzgred kupiću i ponijet sobom.

— To nikako! Od kud ti para² da bih to dopustila! Otićeš doli u spremu, nalićeš botilju³ od dva kutla i ponijećeš nek dumne užegu kandjelu i za tebe i za mene za tri subote, a što im ostane nakon tega nek začinu kupus.

— Ma, gospo draga, to već nije od moga truda. Ja sam bila obećala naliti kandjelu od moga truda.

— Ludnico, nije li trijès' godišta već prošlo da si u ovom kući i kako službenica i kako baba? Mukte nema ništa na svijetu; za to što gòd budeš primit od kuće bila plata bio dar, tvoje je tečenje, sve goli tvoj trud. Uzmi dake ulje, hajde, i pozdravi dumnice od moje strane i reci im da mi sreem priporuču⁴ Orsata Blaženoj Gospi.

Klara zahvali i poljubi gospodinu ruku, pa otide ončas u spremu po ulje, da se sutra ne ometa; ponese caklenicu sobom u svoju sobicu, pomoli se Bogu, svuće se i leže.

Prije zore Klara bijaše ustala i pripravila se da polazi. U zaklopiti košičić namjesti caklenicu s uljem, uz koju priloži drugu od kutla praznu, natiska okolo caklenica, da joj ne bi u putu kucukale jedna o drugu, staru jednu otiraću, pak istom zazvoni u Maloj Braći „Zdrava Marija“ Klara isputi iz kuće.

¹ U smislu „trebovala“.

² Izreka dubrovačka, mješte „nemoj cijeniti“.

³ Caklenica.

⁴ U dubrovačkomu inače sasvim pravilnom gradskom govoru, opažaju se dvije glavnije slovničke pogrješke, to jest: u lokativu jednine pokaznih zamjenica: ovaj, taj, onaj, *pogrješno* za ženski rod „ovom“, „tom“, „onom“, mješte ovoj, toj, onoj. Drugo: u konjugaciji glagola kojih prezens svršuje na — *im*, *pogrješno* za treće lice množine dočetak na — *u* mjesto pravilnog dočетка na — *e*. — Oblici: tega, ovega, onega, ovdí, ondi, i još gdje koji, tragovi su čakavštine. (Op. uredn.)

Uzgred kupi kutô ulja za sebe, er koliko god ju je gospođa glavila, ona nije mogla da se uvjeri da svoj trud i gospodin jedno je te isto. Stigne na Danče, kad se već dobro rasvane i bi dočekana s nekom osobitom počasti kako stara vlasteoska službenica; preda košičić Mariji Velikoj, starješini dumanjskoj, bušne¹ kaficu, protrese zajedno s dumniceam po koju grizlicu nekijem vlasteoskijem vlasuljam, a, kako da je čujemo, osobito Anici Bučici, skladno dakako, no ne sasvijem po djelu ljubavi. Kada se dorazgovori otide u erkvu pred Gospu da joj se pomoli, pak natrag pût doma.

Vraćajući se prođe kroz Pile i svrne u Andule Đokine, i ovo bijaše poglavita svrha Klarina putovanja na Danče. Andula, siromašica ali čista i uredna u kući, ponudi joj da sjede, veleći joj:

— Kad si ti ovd, to hoće rijet da je gospar Orsat ozdravio sasvijem. Tužan! baš mu se nādâlo² ovega puta!

— Neću ti sjedat, Andula moja, erbo nemam kad. Nije gospar Orsat ozdravio sasvijem; bolji mi je s pomoći Božijom, ma do zdravlja još se hoće. Baš sam ti bila sad za njega na Dančam.

— Ali je, reci mi, opeta štogod iz nova?

— Nije ništa novo, ali ona njegova pusta pošalina neće da ga ostavi. Svaki drugi treći dan dođe malo zime, pa febrica,³ pak eto ti ga tu, i ne može da okrija.⁴ Nego znaš jedna što sam se svratila? Zima se primiće, valja pripravit baš na vrijeme za njega štogod, valja nadoplesti koje bječve, prigledati malje, a bojim se da će bit potreba i malo fine rašice, ako ushtjet bude dat skrojiti kojigod par gaćićâ, er ti je posve suplja zdravlja.

— Sestro Klara, ti mi pošlji vunu, i senjaj⁵ mi što je za šta, pak ću ti spravit koliko prije uzmojbudem.

— A đe ti je oni mali vragulić? Nek dođe ako će i danas, pak ću ti poslat barem ono što mi je za bječava.

— Ti pitaš za Pera! Nemoj mi, sestro, ništa govorit, osudiću se s njime. Ovako ti iz jutra nekud šmigne, ne znam

¹ Dobi nenadno, makte. ² „Nādâlo mu se“ kaže se komu, kad ga koja ne-daća ne će da pusti. (Op. ur.) ³ Mala ognjica, od talij. *febbre*. ⁴ Pode na bolje.

⁵ Od talij. *segnare* — zabilježiti.

ni kud ni kako. Ma čekaj, danas je petak, biće otišô na ribanje, ako ulovi štogod za objeda.

— Vidiš, jadna, — reče Klara s nekom ljubežljivosti — nije opet tako! Kad mânjak¹ zna da se obrne i promuči da skumka objed, zafali Bogu, moja Andula! Hee, koliko materâ željeće danas pô ručice kruha, a tebi će Pero donijet ako će i dvije ribice.

— Nè, valja rijet što je istina: da danaske kvarantan² dobije, donijeće štogod u kuću.

— To je lijepo. Dake, neka se razumijemo, erbo ti ja nemam kad stati; ti ćeš mi poslat danas Pera, je li?

— Hoću svakako, tamo po podne u koje doba.

— Što docnije biće bolje. I s Bogom!

Klara vrati se doma mirna i zadovoljna da joj je otišlo za rukom sve kako je mislila, a ponajviše da je dobavila maloga lera a da se nije drugomu molila.

Oko četiri ure po podne čula je Klara da je neko kuenuo na vrata od kuće. Po načinu kucanja sjeti se ko bi bio, i za to pospješno potegne za konopčić i otvori vrata, pak sade prama onome koji je već prve stube uzlazio, a bijaše glavom Pero Mali. Klara ga dovede u sobicu, i u dahu,³ po napatku Orsatovu, ugovori s njime prvi sastanak za sutra do večer. Poda mu oveći smotak vune, utisne mu pod opršnjak dva kunca kruha i otpravi ga.

Onda kad Pero bješe kuenuo na vrata i ova udilj mu se otvoriše, i opeta sada kad izade, za ekлом od prozora neke kuće koja se je protezala s protivne strane do prama prvijem prozorima kuće Orsatove, pojavi se u bijeloj počelici ženski tmasti veljački obraz, debela nosa, s obje strane kojega do dônjijeh kosijera bijahu mu nabraždene dvije debele črte, a među ovijem odskakale su debele plavaste usni na širokijem ustima. Brada mu je i nausnica simo tamo nasadena oštrijem

¹ U Dubrovačkomu i u Konavlima ne govori se „dječak“ nego „mânjak“, a za žensko „mânjčica“. (Op. ured.)

² Kod našijeh pučkijeh žena često bi se čulo *kvarantan* mješte *karantan*. (Op. pisca.)

³ t. j. šapćući. Kaže se „učinit, opraviti štogod u dahu“ t. j. s velikom skrovitošću, da niko ne sazna. (Op. ured.)

dlakam, rekao bi da su soja mačijjih brka. Ovaki obraz su dva sijera oka ispod gustijeh i polusijedijeh obrva zaziri da vidi ko bijaše zakucao i uljegao, ko li paka izišao. I netom onaj koji bijaše izišao zamakne za nuglo od ulice, otvori se prozor, a ono lice pronikne kroza nj, i glasom osidjelice za-zove dvaš:

— Baba Klara, o baba Klara!

Ne pitaj udari li Klari klinac u sree na taj sebi dobro poznati glas. Ne dade joj se drugo, neg da otvori prozor, što je odgovarao onome s koga se bješe čuo onaj glas, glas Anice Bučice (er ona to bijaše), pa će joj malo ožeto:

— Evo me, gospođa Anica, što ste htjeli zapovidjet?

— Kako je Orsat danaske? Je li kako objedov?

— Ide na bolje, a objeduje kako mu liječnik dopusti.

— Ta, ta, ta, sve liječnik, sve liječnik!... Ako bude stati sve na liječniku neće nigda ozdravit, reci mu od moje strane, i dobro. A je li gospođa doma?

— Za služit vas.

— Hoće li doć večeras u mene?

— Da vam pravo rečem, ne znam. Nije govorila da će izlazit.

— A opet si dobavila maloga lera; vidjela sam ga da je nešto iznio, biće dà vune!

— Hm, vražije kundurice, za to si me i zvala! — zamrmlja Klara u sebi, pak nastavi da je razumije: A što hoćete, gospo Anica, zima pristupa, red je pripravit što je za nje.

— A ne biste vi djevojke to mogle ufatigat bez davat iz kuće? Sad su noći produljile.

Na što Klara tresukajući svijem životom i pokošeno: Ne stojimo, gospo moja, zaludu, nè (kako ti — priloži u sebi). Mi fatigamo što je za debljega, a ono je za gospara. O!... zovu me!... i obazdre se na se s odzivom: »Evo me ončas!« — pak: „Prostitute, gospo Anica, zove me gospar Orsat... sluga vam sam!“ — i zatvori prozor ne čekajući da gospođa Anica bude je prva otpustiti, što mladijem službenicam bila bi velika pogreška, ali baba Klara da je mogla i što grđe bila bi oprabila Anici Bučici, jer je znala da su joj za plećima gospođa i Orsat, njezino zlato. Sa svijem tijem čim se odmakne dva ko-

raka osvrne se na prozor gospođe Anice i vidi jê još na mjestu da miče ustima, motajući rukom u zdrak uzdignutom. Posmjehne se baba i doda sama sobom: Romencej¹ koliko ti drago, imam i drugoga posla, kamo li tebe slušat i tvoje zanovetanje!

Imala je pravo Klara. Ono večer nije gospođa nikud izašla, ali sutra dan bi drukčije. Prvo gospar Luco istom po sutonu, buduće se nekoliko zadržao s Orsatom, otide da se poigra na škaka sa svojijem starijem drugom Vlahovijem ocem; a gospođa Mara, po nauku starijih dubrovačkihijeh vladika, smoli prije dio rozarija sa službom, naredi joj što će rabotati, pak uzme svoj košić s pripređalom i s klupkom svile, i uz pratnju jedne mlade službenice otide na posijelo prāvo u Anice Bučice.

Koliko god bijaše grda na svačije oko a dosadna babi Klari, ipak Anica Bučica bila je dobra i svijesna² vladika. Zadnji potomak obitelji Menčetića živjela je neudata sama na svome domu do preko osamdeset godišta. „Bučica“ bješe joj nadime nadjedeno, i tako već ukorijenjeno da ju je malo ko već zvao pravijem prezimenom, paček „Anieu Menzinu“ da je zovne, nije svak ni poznao, a Anieu Bučieu vas Dubrovnik. Pridijevati imena bijaše stara navičaj vlasteoskijeh obitelji i malo manje neg svaka imaše svoje. *Krnjić* bijahu Restići; *Špaleta* Kabožići; *Skatic* Pučići; *Deleo*, *Vrag*, *Delubio* Sijerkovići; *Čepić* jedno pleme Getaldića; *Kozica* jedno Gučetića; *Bjelan* jedno Bunića; *Minčulin* Đorđići; *Tamarić* neki Zamanjčića. Ovijem nadimenima bješe se sam puk tako zbiknuo, da po njima nazivaše i zemlje svojijeh gosparâ. I do danas u Konavlima ostalo je: „na Tamarića brdu“, na „Špaletinu“, „na Škatićevu“. U Gružu ima malo selište *Giman*, tako nazvato od starinske kuće Đorđića Gimana, a drugo na *Delubijinu*, od kuće Sijerković-Delubija, sa svijem da su obe dvije od davninâ promijenile gospodara.

Nu, da se povrnem k Bučici u doba ove povijesti starica od sedamdeset i dvije godine malo je na dvor izlazila: do crkve i do kojegod stare prijateljice bijaše sva nje šetnja, ali

¹ „Romencati“ — žamoriti jačijem glasom, kô da se s kijem karaš. (Op. pis.)

² „Svijestan“ Dubrovčanima znači isto što „mudar, pametan“, ne dakle u smislu talij. „conscienzioso“. Za ovo zadnje Dubrovčani ne vele „savjestan“ nego „duševan“. (Op. ured.)

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

paka primala je rado na posjed svoje poznanice, i malo manje neg svako večer u njezinoj kući bio bi skup vladikâ i koga-
 god staroga malovijecnika, gdje, ako bi se kadgod i pretresla
 po koja grinjica, ali opet zametlo bi se i stavnijeh razgovora
 o starijem danima, o današnjemu žiću, pak i o svjetovnijem
 ondašnjijem događajima: razgovori, po kojijem mladi imali su
 šta da nauče. Kadgod bi se i poigralo na karata, to ponajviše
 kada bi bilo na posijelu starijeh gospara. Po nekome čudu ono
 večer ne bijaše kod nje na posijelu do jedine gospođe Mare i
 obedviije s priprealom. S prva iščekivajući ne bi li joštera ko-
 god pridošao, vreukahu svoje priprevalo zamjenjujući u rijetko
 po koju riječcu; nu duljeći se večer a da nije iko došao s ki-
 jem bi mogle podijeliti svoje razgovore, stadoše one dvije po-
 manje priprêdat a poveće govorit, dok se uvedoše baš tako da
 bi priprevalo sad jednoj sad drugoj počivalo na skutu, a jezik
 bi ga zamjenjivao. Dvije prijateljice nalazeći se same bijahu i
 bez obzira, radi česa otvoriše jedna drugoj svoja posebna mni-
 jenja o ovoj o onoj vlasteoskoj obitelji, o njihovu žiću, o vje-
 ridbam, o sluškinjam, i što ti ja znam. Često bi im se mnije-
 nja sudarala, i tada bi priprevalo naj veće počivalo; no kada
 bi ono priuzelo svoje okretanje i na poduljoj žiei, bijaše znak
 da mnijenja bijahu razlika. Slijedila bi tada doduše koja mala
 prepirka, ali naj potlje zaglavilo bi se da obje strane imadu
 razloga svaka sa svoga pogleda. One tako mirno i ugodno
 trajahu večer, a ja ih ostavljam neka pripređaju i razgovaraju
 se dok im se dodije.

(nastaviće se).

* Овај чланак је објављен у часопису „Деневрџа“ бр. 1, 1908. г.

Ноћна пјесма.

= Фридрих Ниче.* =

с њемачког Д. С. Пијаде.

Ноћ је. Водоскок сваки јаче жубори, и душа сад моја гласно говори.

Ноћ је. Тек што се буде песме драгана, и душа је моја песма драгана.

Нешто неутишано, неумирљиво у мени је; па хоће гласно да проговори. Жудња за љубављу у мени је, која сама љубавним језиком говори.

Светлост сам ја. Ах, што нисам ноћ! Ал' то и јест' осама моја, што ме свега светлост кружи.

Ах, што нисам мрачан, ноћан! Како бих жудно сисао на груд'ма светлости!

И вас још благосиљао, сићане звезде тамо горе! блажен и срећан вашим светлосним даром.

Ал' ја живим у својој сопственој светлости, и понова упијам зраке што од себе пуштам.

Ја не знам за срећу узимања; па често сањам да је веће блаженство што украсти но узети.

То и јесте сиромаштво моје, што ми се рука у даровању никад не одмара; а завист моја та: што видим очи пуне очекивања, и ноћи обасјане чежњом.

Ох, проклетство свих дародаваца! Ох, помрачење сунца мог! Ох, силне глади у ситости! Ох, жудно за жуђењем!

Сви од мене узимају; ал' дирам ли ја душу њихову? Између сваког давања и узимања зјапи провала, а најмања провала на послетку се премости.

Лепота моја рађа жеђ: хтео бих бол да задам свима којима светлим; сваког кога подарих да оплљачкам: тако сам жудан пакости.

* Овај писац дуго је времена у лудилу живио. У истом је и умро. Ур.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Руку да натраг повучем, кад јој се друга пружа; оклевајући као водопад што још у паду оклева: тако сам жудан пакости.

Таку освету измишља моје обиље; таку подмуклост рађа моја осама.

Срећа ми даривања изумре у даривању; врлина ми сама себи несносна поста у своме изобиљу.

Ко увек поклања, у опасности је и стид да изгуби. Ко увек дели у тога руке и срце жуљеве имају.

Не сузи ми око више гледајући стид просилаца; моје руке и сувише грубе посташе да осете дрхат пуних руку.

Откуд сузе у оку моме и пепељка на мом срцу? Ох, мучење свега светлећег!

Многа сунца круже у пустом простору, и свему мрачноме говоре својом светлошћу, — мени ћуте.

Ох, то је мржња светлости према светлилу: што немилосрдно иде својим путем.

У дубини свога срца противно сваком светлилу, ладно према сунцима, — креће се свако сунце.

Као вихор бесни лете сунца својим путем; то је њихов крст, следујући својој гвозденој вољи, — то је њихна студ.

Ох, ви сте то тек, мрачњаци, ноћници, што стварате из свега светлећег себи топлоту! Ох, ви се тек напајате млеком и медом вимена светлости!

Ах, лед је око мене, лед ми руку сажиже! Ах, жеђ је у мени што чезне за вашом жеђу.

Ноћ је: ах, што морам бити светлост! Осама! и жеђ за поноћним!

Ноћ је. — К'о извор жуд из мене избија: жудим за говором.

Ноћ је. Водоскок сваки јаче жубори; и душа моја гласније говори.

Ноћ је. Тек што се б'уде песме драгана; и душа је моја песма драгана. —

Тако певаше Заратустра.

КОЈИ ЈЕ ОД ДВОЈИЦЕ ?

Написао **Gárdonyi Géza**. С мађарског **Славко М. Косић**, Мостар.

Неку стару сребрну споменицу однесем златару, да ми на њу причврсти ушку. Спремио сам је на поклон. Мој један пријатељ, доктор, био ми је још љетос споменуо, да би волио какав украс за ланчић цепнога сата, што га нико нема.

Случајно наиђем код једнога трговца у Фиоренци ову споменицу. Била је то лијепа малена медаља, и ако јој је на-личје излизано. Некада је баш на тој страни био натпис. Споменица је била толико излизана, да се слог видио тек као сочивасте закрпе. Али тим љепше бијаше лице; приказивало је Христа, како десном руком показује на небо, а лијевом држи жижак.

Док је златар радио, ја сам чекао.

Још је неко у радњи сједао и чекао. Старија женска у црнини. Из њенога муфа кевћала је на мене малена керица, мала као текуница.

Чудио сам се песту, па онда и газдарици, старој госпођи. Лице у ове старице било је учмало, као и у других старих људи. Па можда још и више. Нос и подбрадак толико бјеху у ње изпружени, да је прије личила на папагаја, него ли на човјека. Видио сам много таких старих госпођа, па ни ова ми не би толико упала у очи, да јој на жутом увелом лицу не бијаше нека примјетна туга. По одјелу се види, да је у добром стању, ма да је оно било црно и без икаквих украса; на њој не бјеше ништа ни од злата. И да пред радњом нијесу чекала кола и на њима ливрејичачи слуга, ипак бих познао да је из палате.

Али каква туга мори богатунa, који се у животу није никада молио Богу скрушена срца оном реченицом из Оче-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

наша, којом молимо хљеб? Коме је овај земаљски живот тек једна весела шетња! Који на длану никада није имао жуља? Коме је љето хладовито, а зима топла; за кога се пати и рудар и свилена буба! Што га може бољети?

Држим — жалост. Али онда би јој вео црн био и одијело црно, сасвим црно.

И лице јој је заиста било као у ојађених људи. Око очију плава сјена туге. Гледала је пред себе, тек тако, у ништа,

У радњи не бјеше никога, до један беспослен момчић, слика и прилика каквог младог берберина, на чијем је лицу зјевањ: остављало безбојне црте, баш као послије грчева.

Стара госпођа погледа на сат и устане.

— Реците, молим Вас, господару — шаптала је момку — нека ми свакако сврши за сутра ујутро, јер ћу отпутовати.

Док је ово говорила покаже прстом неку стаклену кутију и отиде.

Ја и нехотице зауставим поглед на кутији. Висока је била за један педаљ, склопљена из углачаних стаклених плочица. Ове су опет биле утврђене танким златним рубом. Дно од љубичаста сомота. Поврх њега сребрна плочица, у величини једне посјетнице. На плочи писмена Н. Б. и број двију година: 1824—1847. Озго крст.

Шта ово може бити?

И запитам момка. Но не зна ни он. Све што ми је могао рећи — зијевајући изнова — било је, да је иста госпођа кутију наручила још прије двије недјеље, па сада мјесто љубичаста сомота хоће црну свилу. Таку кутију они никада нијесу радили.

Дође и златар. Запитам и њега, за што је та кутија. Не зна ни он. Питао је додуше, кад је наручена, али му госпођа на питање није одговорила.

Па онда смо заједно са мајсторем нагађали, за што баш може бити? Држали смо, да је свакако за пепео из Готе. Али 1847. године у Готи нијесу још ни помишљали на спаљивање мртваца. Па ни на другом мјесту.

Да није за какву светињу?

Али ни један се светац није родио 1827. година нити 47. умро.

И напосљетку се сложисмо, да ће стаклена кутијица бити за слику какве покојне дјевојке и за остале успомене, што послје њене смрти остадоше. Само смо се чудили, да госпођа није и браву наручила.

Дотле је већ и моја споменица била готова. Како су је у радионици и посребрили, бијаше као да је данас излетјела испод машине.

Ријешим се, да је сâм доктору однесем. Одем у лијечнички музеум, гдје се он обично послје ручка одмарао или је што радио. У соби је био простран диван, а није му нико долазио, осим повјерљивих лица, које би он позвао. Нађем га ондје, у ужасној дворани, гдје су зидне слике приказивале одеране људске прилике, а намјештај се састојао опет из самих стаклених ормана. Шта ти ту нема? Не знам ни да испричам. Доста кад кажем, да овдје-ондје, по орманима и по буџацама стоје костури. По неки и стоји, а имаде и таквих, што се испружили, мислиш сад ће побјећи, или живим људима показују разне позитуре, скоро као у игрању. Са ормана стрши по који ред лубања, а доље крај ормана леже кости. Баш као да се радују, што ће застрашити дошљака.

Доктор је сједио за једним великим столом у сред приличне хрпе књига. Па и пред њим су лежале лубање и кости. Његова велика ћелава глава таман је пристала у таку околицу.

У дворани се осјећао укварен шпиритус.

— Да вас ђаво носи! — зачујем гњеван глас.

Па онда опазим крај прозора два медицинара гдје се забавише око микроскопа. За њиховим леђима стајао је уплашени слуга.

— Шта је сад? — упита доктор.

— Ова швапска будала измијешала нам препарат крви, па сад не знам која је кап од Херцега.

Шваба се сав зацрвенио и бранио се:

— Стаклена плоча је пала Ја је нијесам оборио

— Одлазите већ кући — рече им доктор, кад ме је угледао. — Ако опет потече пмеменита крв, обратите се молбе-ницом на дворску канцеларију.

Младићи се удаље у једу.

— Дјетињаста посла — тумачио ми је доктор слежући раменима. — Долазио ми је пред подне овамо један херцег, па му случајно удари крв на нос; ђаци узеше једну кап од ње, да је упореде са капљом крви другог човјека. Већ је три дана проучавају. Она друга кап је крви нашега слуге. Један од ученика држи, да у крви простијег човјека имаде више хеминових кристала. Знаш ли шта је то? Не знаш. Па нашто и да знаш? Доста ти је ако имаш појма о томе, да се један елеменат крви даје кристализовати. Микроскопом се виде свакојаке криве равнине и звјездице. Па то ти је хеминов кристал. Младићи су са приличном муком и брљањем припремили обе крви и ставили под микроскоп. Папирни листић одлетио је са стаклене плочице. Сад не знају која је кап херцегове крви, а која слугине.

У то ме приведе столу и посади. Сто је био пун књига и човјечијих костију. Од лубања двије су се нарочито истицале.

— Да ли су ове дјело имитације? запитам га показујући лубање.

Зуби су били у правилном реду. Сада их већ праве од папира и целулоида, за школске музеје.

— Не, то су права, — одговори доктор. — Послали су ми на проучавање.

— Па шта проучаваш на њима?

Он ми невесело одговори:

— Треба да пронађем, какви су то људи били.

— Па да ли можеш?

— Не могу, не иде то по који пут. У осталом лубање ове зато су тако бијеле, што су лежале у крчу. Ту су препариране.

Понудио ме цигаром, па онда машући главом рече:

— Овако лудо научно питање још никада нијесам рјешавао. Представи, дакле, себи двоје заљубљених тамо негдје око Мориша, млади, богати, отмени. Грофовска кћи и грофовски син. Дјевојка лијепа као Венера, па још паметна, чедна, образована. Младић се васпитава у језуитском само-стану. Осим тога још је он човјек, који је видио свијета, па и научен. Ванредну памет моћи ћеш му већ по томе оције-

нити, што је он у својој двадесетој години превео једну читаву свеску Хегелову.

И ово двоје се упознају и замиљују. Обожавали су једно друго толико, да се три године дана, од дана познанства, дописиваху редовно свакога дана. Нико им није стајао на путу. И прстенују се, закажу дан вјенчања. Свадбу ће одржати у дјевојачком двору. Ђувеглија је већ стигао онамо. И још неки гости дођоше уочи свадбе. А младожења изјутра нестане.

Већ можеш мислити каква је пренераженост наступила. Невјеста је плакала и падала у несвијест. Дјевојке се нађоше у запари. Мушки се радоваху у себи. Мамице су разлијеле сплеткарије на све четир стране свијета.

Наравно, да је свак држао, како је младожења побјегао од невјесте, али она у то ни најмање није вјеровала. Данима, недјељама распитивала је о њему, па и сама га је тражила.

Некако је дознала, да је с њиме говорио један чувар. Тај му је баш и рекао, да је негдје на крају шуме опазио лијепог дивљег вепра. Онда им је још упало у очи, да је и једна пушка нестала из двора. Свакако је млади гроф хтио брже да улови вепра и када се опет врати, да обрадује друштво. И стотину пута су прегледали шуму. Нијесу оставили на миру ни један листић на земљи. Све је било бадава, не нађоше ни пушке, ни одијела, па ни једнога дугмета, никада.

И сам већ можеш мислити, како га је невјеста жалила. Није се ни доцније удала. Остарила је, осиједила прије времена, оматорила. Данас је већ тако стара, да јој се нос и подбрадак скоро додирују.

И, драги мој пријатељу, шта се догодило?

Послије неких педесет и шест година дође овој старој госпођи један непознат свештеник и даде јој медаљон велики колик и један талир :

— Да ли познајете ово, госпођо?

Она се загледа у медаљон :

— Милостиви Боже! Та ово је мог Николе!...

И онда јој свећеник исприча, како је још прије десет година исповједио једнога роба у мункачком граду, и како се том робу обвезао, да ће послије смрти његове испитати и

пронаћи, који је то господин био, што је 1847. године не-
стао из једне отмене ердељске породице. И тој породици да
ће предати исти медаљон.

— Али како му је медаљон дошао у руке? Гдје је мој
Никола?

— Тај човјек је господина Николу убио. Дозволио ми
је, да Вам и то испричам. Исти роб — онда још млад зли-
ковац — скривао се по шумама. Баш се спремао да преноћи
на једној дивљој крушки, на крају шуме. Спрам мјесечине
опази неког младог господина гдје се упутио у шуму с пу-
шком у руци. И он се досјети да би у одијелу тога човјека,
са његовом пушком и његовим новцем могао пребјећи у Ру-
мунију, као ловац. Са дрвета баци се на младића и удави га.

Стара госпођа је из једне несвјестице падала у другу.
Али када се освијестила, запита га у сузама :

— Па гдје га је скривао тај грјешник? Гдје је само оста-
вио мог драгог Николу?

— Недалеко од тога мјеста лежи једна хумка. Он ми је
рекао, да је ту нашао неку јамурину и у њу гурну своју
жртву.

— А медаљон?

Скинуо је грофу с врата. Златан ланац је продао. Под
једним каменом на међи сакрио је слику. Оставио ми је у
аманет, да је потражим и предам његовој породици. Више
ми није ништа повјерио. Мени је опет лако било да погодим
име убијенога. Дознао сам још и то, да је покојник био Ваш
младожења. Али од његових нико, већ нико, не живи. И ја
сам са медаљоном чекао. Јуче сазнах, да је стари зликовац
умро. Сједох одмах на жељезницу, да Вас извијестим о читавој
ствари.

И свештеник јој преда медаљон, па се опрости.

Грофица се још истога дана спреми на пут. Са собом
понесе скупоцјен мртвачки сандук, да у исти положи остатке
покојног младожење. Одлучила је, да га сахрани у гробници
њене породице.

Сеоски главар наложи, да почну прекопавати хумку.
Отпочеше баш један дан прије Духова. Био је ту и солгаби-
ров са мјесним парохом.

Одмах на почетку копања испадеше бијеле кости.

Грофица их са сузним очима покупи у једну велику црну мараму. Никома није дала ни да их се дотакне.

И даље су копали у највећој тишини. Представници власти скидоше шешире и тако су пратили овај посао.

Копалући тако наиђу на вратне кости, затим на кости руку и ногу. Само необично бјеше, да је пуно костију, више но у једнога човјека.

— Пажљиво, пажљиво! — муцала је госпођа.

— Боље би било, да земљу рукама избацујете.

Већ су видјели и неке бијеле, кречне слојеве. Ту је било још више костију.

Кад, али одједном испаде још једна лубања.

Стара госпођа цикне и паде у несвијест. Они је пошкропе водом, те када је дошла к себи угледа на марами двије лубање.

— Шта је ово? — запита пренеражено.

Солгабиоров слеже раменима и збуњено јој одговори:

— Богме, милостива госпођо грофице, на почетку Вам нијесам хтио споменути, али сад Вам већ и морам рећи, да су некада на овој хумци била вјешала. Убица је овдје наишао на јамурину, што су копали под вјешалима, да љешина падне у њу. У јаму би прво бацили неколико кошара креча. Без сумње да је објешени већ лежао овдје, када је зликовац довукао своју жртву, те их је онда обоје затрпао.

— Али која је глава мога младожење? Која?

Дигоше лубање па их загледаху са сваке стране. Размишљали су, договарали се. Не знају.

— Морали би прво знати, ко је био објешени — рече напосљетку Солгабиоров — па онда ће ваљда пронаћи који доктор, које је лубања објешенога.

Па онда одмах испретураше архиву. Тражили су по подрумима и таванима. И једва некако послѣ недјељу дана нађоше. Дакле објешени био је неки Тона Пирош, зликовац у двадесетпрвој години. Из аката се види да је сељачког поријекла и да је био месарски момак. Злочини му бјеху у томе, што је давио жене и дјевојке, те им скидао обоце и прстење.

Општински лијечник прегледа одмах лубање али није био сретне руке. Тражио је њихове фотографије.

Али није их било. Три грофове слике, што су биле израђене масним бојама, изгорјеле су у дворцу за вријеме мађарске буне; фотографије није имао, јер фотографска умјетност онда је тек пронађена, а у Мађарској једва су је знали по причању другог. А поготово да је није имао харамија — месар.

Доктор препоручи госпођи да лубање однесе у иноземство. Још имаде доста њих, који испитивају лубање по Галовој методи. Они ће зацијело изнаћи.

И лубање почеше путовати. Обиђоше Њемачку, Француску, Швајцарску, Италију.

Научењаци су питали, чиме се гроф хранио? Какву је воду пио? Од каквих је болести боловао? И још друго.

Па напосљетку рекоше:

— Обе су лубање једних година. Обе су оних људи, који су се хранили мјешовитом храном. Не може се једна од друге распознати.

И тако онда лубање дођу до мене.

— Господине, — рекла ми је стара госпођа — сви су научењаци на овом свијету незналице, ако не знају разликовати једну лубању од друге. Једна је светога човјека, разумијете ли: свеца, једне племените душе, анђела. А друга је једнога ниткова, убице, једне животиње, која је целату дошла у руке. Један је био мудрац, а други неписмен глупак. И мој Никола је био великаш, племић, а овај други ниска животиња. Па зар ово двоје да се не разликују једно од другог! Та помислите, да је велика разлика између једнога Фрање Деака и једног бихарског Румуна, већа него ли између разума једне текунице и једнога слона. Па како да се не би разликовала глава текунице од главе слона! Глупо би и било говорити о томе.

Разумије се, да сам и ја прво тражио фотографију, ма да се на њу неби могао јако ослонити. Дакле фотографије нема, али госпођа ми рече, да се живо сјећа сваке црте његове, само треба да зажмури.

— Е па онда почнимо од главе. Будите тако добри па ми реците, какве је боре и вијуге имао Ваш младожења на челу. и колико су биле оне велике?

Но она је бадава склапала очи, јер само се сјећала, да је њезин младожења чешљао косу на лијеву страну и да је имао малене лијепе црне брчиће; даље, да се увијек смијешо и жмиркао, кад би говорио, и да му је узречица била: Чудновато!

— Милостива госпођо грофице — рекох јој ожалошћен — све су ове особине као плава боја морског огледала. Кад опадне вода, остаје блато и камен.

И она је ово разумјела. Ипак ме је много молила, да саберем све моје знање и да је ослободим патње.

И сад, мој пријатељу, ето ти обе лубање: хајде погоди чија је која. Свакако да се у нечему разликују, али ко би могао знати, каква је била на њима кожа, какво месо, коса и још друго, што се у прах претворило?

— А ти јој реци, нека кости обојице сахрани заједно.

— Та то јој свако вели, али се она, сирота, баш тога и грози, да јој младожења почива са једним харамијом.

..... У томе тренутку уђе послужитељ и пријави грофицу.

Доктор скочи и допрати неку стару госпу у црнини, баш ону, коју сам ја упознао у златарници.

Била је у истој црној хаљини, само што је дошла без псега, које свакако бијаше остало у колима.

Ја одем до прозора, како их неби у разговору узнемиравао.

— Јесте ли распознали?

— Јесам.

Лице јој оживи.

— Која је дакле?

Доктор се окрене, дохвати једну лубању и пружи јој:

— Ова.

Стара госпођа је прихвати дрхтавим рукама. Гледала је у њу плачним очима и пољуби је у чело.

— Ох Никола, Никола! Зар ми се такав враћаш?

И гледала је нијемо, дуго, само што јој је глава дрхтала.

И лубања је њу посматрала нијемо.

У дворани бјеше свечана тишина.

Госпођа се још окрете доктору:

— Сигурни сте, дакле? Сасвим сигурни? По чему сте је познали? Знала сам ја да мора распознати! Али доктори су тако слијепи. Како сте, дакле, могли познати?

— То ћу ја већ објелоданити, милостива грофице. То је, молим Вас, ствар научног проналаска. Можда ћу расправу прочитати на лијечничком конгресу. Јер то је нешто интересантно

— Како да не! И сама ћу доћи да чујем. Дакле сте потпуно убијеђени?

— Доказаћу, милостива грофице, без сваке сумње. А докле Вам стојим добар мојом поштенom ријечју.

— Захвална ћу Вам бити, захвална до вијека, — промуца госпођа.

И стискајући лубању на срце оде сузних очију.

Ја сам само бленуо у мога пријатеља.

— Ти си сада слагао онако докторски.

Он се насмјеши и слегне раменима:

— Ја сам доктор. Моја вјештина не састоји се у томе, да говорим истину, него да лијечим.

— Али какве ћеш доказе написати?

— Никакве. Госпођа ће отићи кући. Оплакиваће покојника сретном тугом. А моја научна расправа не ће јој бити ни на крај памети.

— Али ипак

— Не вјерујем. Ако би се десило, да јој падне на ум и потражи списе, ја ћу отезати, па оставити. Писаћу јој, да ми је слуга разбацао биљешке. Имам много посла, и још друго. Но држим да ће заборавити, јер више и не сумња.

— Па зар те не дира помисао, да

Доктор настави:

— Како да ме дира? Моја је дужност да лијечим. Да ли ћу лијечити машћу, пилулом или неистином? То се баш никога не тиче. Главно је то, да болесник оздрави.

Ја одох замишљен. Па шта је, дакле, човјек:

Кад није кост;

Кад му је месо прах;

Кад је крв херцега црвена капља као и у слуге?!

Па шта је онда човјек?

Кожа?

LIJEČNIKOVE BILJEŠKE.

* Uzdisanje zidinâ. *

Napisao Dr. F. D. Marušić.

Noć i samovanje.

Ognjište u prizemnici ogrijeva bakru, koja potijo rominja vrenjem, da svari jedinom ukućanu zalogaj, kako bi još koju uru poživio sâm u ovom plačnom živovanju.

Po primetima, saponima i na drvlju leži nešto razbacanih odrtina, koje su nekoć — dok bjehu nove — krasile rumena lica mladih nevâ.

Neve su pokopane, duvedžije odbjegli, a njihove stvari ostadoše razderane i zapuštene u dronjke.

Te poderine miruju i govore kô stvari što znadu govoriti onomu, koji ih gleda i spominje..., a plugovi zardjali i sudovi osušeni opominju na nekadanji život u prošlosti.

Noć i samovanje zateklo jednog sina tog doma, što se je na čas kući povratio, iza kako se je dugim godinama potucao, tražeći po tudini sreće i bogatstva.

Ne našao ništa, no leđa po svijetu, pa se uželio domaćeg ognjišta, te je osamilo nešto umiranjem a nešto bijegom.

On je sjedio i očima upijao vatrenu svjetlost. Kućni je namještaj mirovao kô mrtav a njemu je svejedno govorio...

Do njega je sjedio na ognjištu mačak, pa je gledao i slušao mirovanje; u zakutku bilo je privezano naj bolje zemaljsko stvorenje, jedno staro poslušno kućno živinče.

U očima te živine bilo je tajnosti kô i u biću zadnjeg potomka te kuće.

Sve je gledalo kako stvari govore i tuguju, što ih niko ne dira niti se s njima služi.

Zadnji je potomak onog doma bludio mišlju po plaču bez suza, pa je izgledao kô sjena nekadašnjih stanara tē prizemnice,

oko koje ima pritorak, ograda i podvornice. On je sâm gospodar te zemlje i mrtvog kamena, kojim mu je sazdan stan. Taj stan je u samoći daleko od ljudi, daleko od života, kao da je cio svijet pomiró na kruglji zemaljskoj, a on da je gospodar svega, te mu se je činilo, da je to gospodarstvo bez vrijednosti.

Oganj je plaminjao, a on je razmatrao. Uočiti nije mogao ni dušom ni okom ništa do zidinastih ernina i dalekih, dubokih nedoglednih tmnina, punih straha i čeznje za jadikovanjem i plačom, i ako plača više moglo biti nije, jer sve do suze bijaše davno iskapilo.

Nije imao ništa a željelo mu se svega, htio je života a bio je okružen mrtvilom mira.

Da je u ljudskim žilama moći stvaranja, bio bi zaželio djece, njihovog žamorenja, igre i halabuke, bio bi želio mladog svijeta, zdravih žena i junačkih mišica ljudeskara, koji bi uzorali, uskopali i oživjeli ovi mrtvi kraj.

No svemu, svemu bijaše kraj; života bijaše tamo nekada, sad ga već nije.

Prohtjelo mu se svega a nije imao ništa, već ljudsko srce i dušu, koja je u tom kraju gorčinom plivala.

Iz grudi otimao se val za valom, uzdah za uzdahom.

Skoči se, priveže živinčetu samar, pozove mačku, ostavi na ognjištu oganj, poljubi prag i ode kroz noć i samoću u svijet da traži ljude, koji, i ako su hladni, miliji su od mrtve samoće.

Stan je ostao sâm.

Oganj je dogrjevao, dok ne nastane duboka tmnina, predhodnica velike smrti.

Stan je bitisao prazan, pendžeri su bili rastvoreni vjetrovima, a ulaz slobodan duhovima.

Tamo su se ročile sjene velikih prolitih suza, što su napunjale okolinu mirisom neizdahnutih uzdisaja.

Crv vremena, samoće i zapuštenosti gnjisao je kapima kiše rožnike i sapone, dok se krov nije srušio.

To nije opazio niko nego velika samoća, koja govori dubokim glasom po onim stranama.

Još se je po gdjegdje podizao po koji kamen na kamenu; a ostaci su praznih zidina proklinjali uzdisajem kamatnike, što opustiše njihove dvore.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

BOŽIĆ U RAČIŠĆIM (O. Korčula).*

Vid Vuletić Vukasović. Dubrovnik.

Narod pjeva:

— Božić zove s onu stranu: Prevedite me... Kolendo, kolendo.

U Božiću tri nožića — Veselo, veselo...

U Dubrovačkomu zovu Božić *bratom* „O Božiću, brate moj! L'jepo mi je na te i dva danka po te...“ Na Bolu (O. Brač) zovu *Bošku*: Bože!

I sve ove drevne pjesme nagoviještaju na staru vjeru Slavena, a pjesme su većinom zabilježene u zbornike.

Ponajbolje znamo o mladomu bôgu na O. Korčuli, gdje ga se štuje kaono negda na Rujanu, gdje je stanovao pod osjenom svoje moći, žive vatre, koja svemu svijetu daje život, jer je u svjetlosti božje biće...

U selu Račišćima pravovjerni pozdravi na Badnji-dan istok žarkoga sunca, te se prekrsti do tri puta i pokloni suncu:

— Sunce na istok, a Bog mili na pomoć!

Iza ovoga će u šumu po badnjak, te ga se slavi i časti, kao što se to običaje u Hercegovini i t. d. Uz badnjak se pije i jede, te pjeva do ponoća, onda se ide na ponoćnu misu, a to je prava božićna slava, te odvaja od ostalih slava na našim stranama.

Muški nose po glavnju žive vatre s badnjaka, te je među kao drvaricu pred crkvu i tu se sastavi vatra, koja se visoko diže kao dub uz crkvu i plamea krvavim plamenom kao avetinja.

U crkvi se pjeva:

„U sej vrijeme godišta,

Mir se sv'jetu navišta...“

* Hvala na ispravama prijatelju m. p. Dum Marinu J. Đurđeviću, nadučitelju u m.

Kad je sveštenik posvetio, onda ti nestane iz nebuha božićnoga pijenja, a svi će mladenci iz crkve, te ti ojednom nastane oko ognja božićno kolo, koje se vodi naoposum i čast se podaje božićnoj vatri skakanjem i t. d. Ovako traje ta slava se redovnik pričesti, a onda će ti svi u crkvu, da se pomole dokle *rođenomu djetiću u jaslina*.

Iza mise nastane čestitanje i cjelivanje, a svaki prihvati pomalo božićne svete vatre, da je nosi kući i da se na njoj ispeče prva božićna zaoblica — rani božićni ručak. To je sretna pradjedovska vatra, koja se još na Sinjemu moru pomalja nakon dugih vijekova — još se u nas pomalja, da joj se divimo, a na našoj Rujani nestalo je odavna, ugasila se i ne svijetli Božiću ni Svjatovodu, ali je zato uzdržao uspomenu na gorama Vidovicama i Sutvidima.

U Grimanijevoj povelji piše, kad su došli Račišćani na O. Korčulu, a u Morosini-a piše, da im je dopušteno da dođu, te im k tomu opredijeljuje mjesto gdje će se nastaniti i koliko će svaka muška glava primiti zemlje.

Piše kao da su došli iz Primorja god. 1672., a to tvrdi i jedno posebno pismo, rasprava i pomirbe selom Pupnatom.

Pupnaćani kažu u nekomeu spisu da su Račišćani došli god. 1672. i da im je udijeljeno *trideset opera* (gonjal = vrit ili motika). To tvrde i druge povlastice, da su Račišćani došli iz Primorja god. 1672., a to ispred zuluma osmanlijskoga. Još neke povelje kažu da su došli pod okrilje krilatoga Lava iza Kandijskoga rata.

Iz pisma se ne razabire, koji bi bili prvi, ali predaja hoće da su to bili *Matići* i da su se ispred gusara naselili u naj gornjemu dijelu sela, a ne kao sada uz more.

Svakako, regbi da nijesu bili zapadnoga obreda, jer slave krsno ime po staromu običaju, biva *Lelekovići* i *Jugići* Mitrovdan trinaest dana kasnije od katolika, a *Druškovići zbor Sv. Ivana Krstitelja*, što se ne slavi u katolika. Ova je slava sutri dan po Bogojavljenju.

Unkovići i *Jurišići* slave Vodokršće kao da je Božić, a tako ne svetkuju katolički Božić.

Po ovomu izgleda da su bili istočnoga obreda, pa su poslije pristali uz rimsku crkvu, kaonuti pod mletačkom vladom po onoj staroj: — *cujus regio, ejus et religio*.

Evo popisa ove znamenite kolonije od god. 1714.:

Copia tratta dal volume civile corso sotto il Reg.^{to} N. H. S. Zuane Guerini fù Co:

Adi 2 Giugno 1714. Pntata dal R.^{do} D. Zuane Marghitich Curato di Pupnata e Racischia.

Adi 23 Maggio 1714.

Descrizione delle persone abitanti nella valle di Raccichia fatta da mi infras.^o Paroco a richiesta del Prov.^r della med.^{ma}

(*Prijevod*: Prijepis izvađen iz knjige građanske koja se vodila za vlade Plem. Gospodina Ivana Guerinia bivšega kneza: Dne 2. juna 1714. Prikazano od Mn. pošt. Dum Ivana Margitića paroha Pupnate i Račišćâ.

Dne 23. maja 1714.

Opis lica, koja stanuje u zatonu Račišćima, što sam učinio ja potpisani paroh po zahtijevu njegova providura.)

1. Zorzi Drascovich, maschi (muška) tre, (tri) femine (ženske) quattro (četiri). № 7.
2. Nicolò Giurisich, maschi uno, (jedan) femine quattro. № 5.
3. Filippo Drascovich, maschi tre, femine quattro. № 7.
4. Nicolò Drascovich, maschi quattro, femine sei (šest). № 10.
5. Nicolò Huncovich, maschi quattro, femine nove (devet). № 13.
6. Zuane Lelecovich, maschi quattro, femine quattro. № 8.
7. Martin Vulich, maschi due (dva), femine quattro. № 6.
8. Francesco Vardaus, maschi quattro, femine cinque (pet). № 9.
9. Zuane Xarinich, maschi quattro, femine due. № 6.
10. Pietro Borovaz, maschi nove, femine o to (osam). № 17.
11. Florio Botiza, maschi tre, femine cinque. № 8.
12. Paolo Botiza, maschi uno, femine sette (sedam). № 8.
13. Zuane Botiza giovine (mladi), maschi due, femine quattro. № 6.
14. Zuane Botiza vecchio (stari), maschi quattro, femine quattro. № 8.
15. Florio Franich, maschi tre, femine sette. № 10.

Io D. Zuane Marghitich Curato della Valle di Racischia hò scritto la pnte descrit.^{ne} et affermo d'esser il № giusto delle ersone fuori di tre genitori, che non hò messo nella pnte nota.

L. S. Pietro Boccanich Coad.^{re} nella Canc.^{ria} della Mag.^a Com.^{ta} di Corzola hò fatto cop.^e sottoscritto e sigillato.

NB. Silich sono venuti ultimi e ciò da Trebinje. Il primo fu Michiele Silich qn. Nicolò.

L'anno della venuta è 1730“.

(*Prijevod*: Ja Dum Ivan Margitić paroh zatona Racišća upisah ovaj opis, i tvrdim da je broj lica tačan okrom tri roditelja, koje nijesam stavio u ovu bilješku.

L. S. Petar Bokanić, pomoćnik u kancelariji presvijetle Korčulanske Općine, dao sam prepisati, potpisao sam i udario pečat.

Op. Silići došli su posljednji i to iz Trebinja. Prvi je bio Miće Silić pok. Nikole.

Godina je dolaska 1730.)

Spominje proveditur Đorđe Morosini, kako je iz Primorja bilo oko 230 porodica, te im je bilo udijeljeno zemljišta uopće na otocima Korčuli i na Braču, biva :

„Per quelle famiglie poi che per avventura sprovedute restassero le sia riservato di trasferirsi sopra l' Isola di Curzola al luoco di *Cnesina* di rag.^{ne} In parte di quell' Illmo Reggim.^{to} in parte della Comunità con tutte le forme, oblighi, e dichiarazioni già stabilite, omessa la proibizione di poter in caso di mancanza di questa gente coltivar le terre vacanti non intendo per quella parte copiosa di beni altra considerazione, che l' oggetto d' accrescervi gli habitanti, e renderla popolata.“

(*Prijevod*: Za one porodice pako, koje bi slučajno ostale neopskrbljene, neka im bude pridržano da se mogu preseliti na otok Korčulu u mjesto Knežinu, što je svojina stranom one Presvijetle Uprave, stranom općine sa svim uvjetima, obvezama i očitovanjima već ustanovljenim, bez zabrane da se u slučaju kad nestane ovih ljudi mogu obradivati opustjele zemlje, ne obazirem se glede onog bogatog dijela zemalja, na ništa nego na namjeru množenja stanovnika i da isti dio bude nastavan).

Korčulanski biskup Nikola Spanić bio se u velike zauzeo kod Prejasne Republike za naseljenje Račišća i u njegovu se životu priča da su se spomenuti naseljenici Primorci, pa je po tomu jasno da su se kod njih dugo uzdržali stari slavenski obredovni običaji, kaonuti u stanovnika negdašnje *Paganije*, te su se među zadnjima na slovenskomu jugu pokrstili.

ANTUN SORGO O MADAME de STAEL.

Frano Kulišić. Dubrovnik.

Blagodareći plemenitoj gospodi Mari Mirošević Sorgo priopćieu jedno pismo iz epistolarija Antuna Sorga. Pismo je napisano franceski, a pisano je u Milanu na 27. septembra 1809 godine na adresu Konta de Pozza-Sorgo u Pariz. Antun Sorgo živio je u Parizu, a ovo je pismo pisano s putovanja u Italiju.

Između ostaloga što pomenuto pismo sadrži ima par re-daka i o glasovitoj franceskoj spisateljici Madame de Stael, što je, mislim, interesno da se istakne. Prije nego što samo pismo saopštim onako kako je u originalu, držim potrebnim reći u dva poteza štogod o Stael i o Sorgu, i ako se o potonjemu veoma malo zna.

*

Madame de Stael-Holstein rodila se u Parizu na 22. aprila 1766., a umrla dneva 14. jula 1817., isto u Parizu. Majku je imala protestantkinju i ova je vrlo mnogo djelovala na odgoj svoje kćeri, koja se veoma rano počela da razvija tako, da za svoje petnaeste godine ona je radila političke i pravničke rasprave. Kako je bila uvijek pod velikim utjecajem majčinih i kao dijete još srkala, da tako kažem, filozofske nazore njezine, to je ona vršila majčinu volju i onog časa, kad baš nije naj bolje biti izvršilac majčinih zapovijesti. To je bilo god. 1786. Gospoda Stael, naime, vjenčala se na majčinu želju i — volju. Ovaj brak bio je dakako nesretan. Od muža se rastavljala i k njemu se vraćala; g. 1796. rastavi se, a kad se je razbolio poslije dvije godine, ode opet k njemu, te ga njegovaše, dok nije 1802. godine izdahnuo.

Kako je poznato, Stael je mnogo pisala i napisala. Netom se vjenčala napisa „Sophie, ou les sentiments secrets“. Trage-

dija joj nije uspjevala, ona nije bila za pozornicu; to je i sama Stael opazila po svojoj tragediji „Jane Gray“, pa se je dala na druga polja. G. 1788. napiše „Lettres sur les ecrits et le caractère de J. J. Rousseau“, koje ipak što se kritike tiče nije baš uspjelo.

Zanimiv je Staelin položaj prema franceskoj revoluciji. Ona je s početka bila veoma oduševljena za revoluciju, ona se za nju zagrijavala, ali njeno žensko srce nije tako olako moglo da i dulje ostaje ravnodušno prema golemom proljevanju krvi; krv, potoci krvi ljudske uslijed revolucije su postajali bujniji, a njezino srce počinje da osjeća sućut u ubijanju i klanju, te glè! — od prvašnje oduševljene revolucionarke postaje Stael blaga gospođa, koja i plan snuje kako da kraljevska porodica pobjegne. Njezin plan nije bio prihvaćen. Ona je pače u prilog kraljičin napisala (1793) „Reflexions sur le procès de la reine“, ali je i to bilo bez ikakva upečatka, nije ništa pomoglo. Treba pomenuti da je sama Stael g. 1792. morala bježati. Živeći na strani ona je putovala, a u Ženevi se — kako ćemo dočnije vidjeti — sastala i s našim Antunom Sorgom. Njen rad na strani nije bio neopažen, nego je još i pobudio zanimanja i interesa, pa ako nijesu njene Refleksije od 1793. ništa djejtvovala, zato je bilo obratno sa „Reflexions sur la paix, adressées à M. Pitt et aux Français“, što ugledaše svijetla u Ženevi 1795 g. a osobito „De l' influence des passions sur le bonheur des individus et des nations“, što bi objelodanjeno god. 1796. puno zdravih i dubokih misli i ideja. Putujući imala je prilike više puta upoznati se sa čuvenim književnicima i naučenjacima.

Njezino spisateljsko djelovanje nije odmah zahvatilo na šire; uži krug čitalaca se po malo proširivao, dok god. 1799. ne izda „De la littérature considérée dans ses rapports avec les institutions sociales“. Tada se njeno ime proširilo, tada je ona postala na daleko poznata. To je odskočilo i još više kad god. 1802. izade roman „Delphine“, koji je izdao Saint-Beuve 1868. Taj je roman izdat u 4 sveske, u Leipzigu opet g. 1847. u 3 sveske. Pročitati tu knjigu znači upoznati mladost gospode Stael, kako ju je ona sama opisala u obliku pisama.

Ona se poznala i Bonapartom, a to je bilo g. 1797. kad se je s puta povratila u Pariz. Ali ona stane da protiv njega

agituje zagovarajući konstitucionalni ustav, što on sazna i 1803. otjera je iz Pariza.

Jedno od naj ljepših njenih djela je roman „Corinne, ou l'Italie“ (1807.) poslije putovanja u Italiju (1805.) Za pratioca imala je Schlegela, s kojim se upoznala u Berlinu. Veliko je i znamenito djelo „De l'Allemagne“ u kom je riječ o njemačkoj literaturi i filozofiji, a za njezine nazore o njemačkoj literaturi bez sumnje bijaše Schlegel od veoma velika utjecaja. Ovo je djelo izišlo u Londonu 1813., a u Parizu 1814. Ona je još napisala „Considérations sur les principaux événements de la Révolution française“ (1813), „Vie privée de M. Necker“ (1804) „Reflexions sur le suicide“ (1813) „Zulma et trois nouvelles“ (1813), tad dramatske eseje i dramu „Sapho“.

Za svoga života je mnogo putovala. Osim pomenutih putovanja bila je g. 1810. u Beču, 1812. u Moskvi i Petrogradu, pa u Stokolmu. Putovala je i kroz Englesku. U Coppetu se ponovo udala za nekog oficira de Rocca, ali je bila od policije progonjena i morala je da ode otale. Kad je Napoleon pao, povrati se de Stael u Paris, a odatle pođe opet u Coppet kad se je Napoleon povratio s Elbe. Zadnje vrijeme svoga života provela je u krugu svojih prijatelja, političara i književnika u Parizu.

*

O Antunu Sorgu kanim napisati jednu podulju i tačniju biografiju, netom proučim njegovu korespondenciju, koje sam tek jedan dio imao sreću da vidim. Tada ću, nadam se, iznijeti nešto više nego što se o njemu zna, a gledaću da iznesem jednu što moguće više jasniju sliku o njemu čovjeku i javnom djelatelju. Danas ću samo par riječi i odma ću prijeći na pomenuto njegovo pismo.

Sorgo je bio jedan od učevnih Dubrovčana, kojemu se nije mililo živjeti u svome mjestu, kad je Dubrovnik izgubio svoju slobodu. Živio je na strani, i u Parizu. Ma koliko je njegovo dubrovačko srce osjetilo žalosti nad izgubljenim Dubrovnikom, on je ipak znao da se lako tješi i miri duhom vremena. U pismima dvadesetih godina prošloga vijeka, o kojim ću u svoje vrijeme govoriti, Sorgo se već brine i nastoji kako da se našem narodu pomogne prosvjetom. Shvatio je potrebe

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

vremena, i želio je, da se nesvjesnom narodu priskoči. U pismu od 16. avgusta 1820. piše Nikoli Lucijan u de Pozza-Sorgo u Dubrovnik o dobroj lektiri za narod, o ukusu, temi i gradivu. Što ćeš da misliš što će da narod čita, kad mu fali i sposobnost zato, jer prije mora da nauči čitati i pisati.

Iz jednog pisma se može vidjeti kako mu je bilo mrsko živjeti u Dubrovniku ne samo radi dosade i nepromjenjivosti, nego i radi čeljadi. On je doista bio ljut na svoje sugradane i volio je da je daleko od njih; mnogo je putovao među ostalim, a to je vidjeti i u njegovoj korespondenciji, koja datira osim Pariza i Dubrovnika i iz Milana, Trsta, Jakina, Mletaka, i dr. Pisma su obično pisana franceski a često sa po kojom talijanskom izrekom i poslovicom, rjede srpskom, a svako skoro svršava sa „Sluga“. Među pismima adresovanim na Konta Pozza-Sorgo neka su pisana rukom njegove kéeri (16. marta 1830.) a posljednje je u ovom dijelu korespondencije od 8 februara 1833. Nije običavao potpisivati se u dno pisma osim koliko mi je poznato u 2-3 slučaja. Pošto je Sorgo mnogo godina živio u Parizu sa dva svoja prijatelja Palom Gozze i Nikom Lucom Pozza Sorgo, pa kad se rastaše s njima se dopisivao, to je moguće da se nalaze negdje i pisma pisana Palu Gozze, koji je djed gospara Vita Bassegli-Gozze. Pisma, koja sam ja vidio i koja ću da proučim, pisana su — kako u početku pomenuh, na Nika Luca Pozza-Sorgo, djeda plemenite Gospode Mare Mirošević de Sorgo, kojoj na predusretljivosti s pisama treba zahvaliti, da sam mogao ovo priopćiti.

Antun Sorgo oženio se tek u docnijim godinama svoga života i to za gospođu iz talijanske porodice Labbia, koja kuća nosi i posloviću „o abbia, o non abbia, restra sempre cara Labbia“. Ali prije te ženidbe Sorgo je imao jednu nezakonitu kéer imenom Marijetu, kojoj je dao finu naobrazbu u jednom zavodu u Parizu i odgojio je baš kao pravu „duchessa“ Sorgo, a bila mu je jedinica. Njoj je ostavio sve svoje imanje, koje je bilo veliko i bogato. Kako je Marijeta bila ponosita i po nešto ohola dukesa pokazuje ovaj slučaj. Kad je ona saznala da je na ne zakonito njegovo dijete, to je na nju tako jako djelovalo da je — pomahnitala.

Interesno je znati kako i kuda se djevalo Sorgovo imanje. Dok je Marijeta duševno bolovala njezinim je tutorom i admi-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

nistratorom bio imenovan Lukša Gozze, Sorgov nećak, koji je umro u Rimu. To je imanje imalo biti njegovo nasljedstvo. Ali po franceskom zakonu imanje jedne umobolne, koja je nezakonito stvorenje, kao da bi imalo pripasti franceskoj vladi. Gozze umre prije a imanje je moralo preći u ruke njegovih sestara Mare i Pavle, u Dubrovniku zvane „Rafovice“, i t. d. pa je išlo kao i svi dubrovački fidejkomisi od jednoga na drugoga i trećega i dalje, tako da su sva stara ogromna dubrovačka imanja postala danas malena i porazdijeljena na sve strane. Pomenuo sam prije da su neko vrijeme s Antunom Sorgom skupa živjeli u Parizu Niko Luco Pozza-Sorgo i Palo Gozze. Oni su uvijek bili skupa i svaki je imao po jednu odskočivu karakteristiku. Jedna franceska gospoda kazala je onda, da je ovaj trifolije prijatelja jedan potpun i savršen čovjek: Antun Sorgo je *mudra glava*, Niko Luco Pozza Sorgo je *plemenito srce*, a Palo Gozze sačinjava *noge* toga savršena čovjeka, jer je *fin i izvrstan plesač*.

Što se naravi njegove tiče bio je egoista, čudan duh, po malo i nemiran, a lukav, u jednu riječ, fin Dubrovčanin. Kon-teju je dobio od Franceske.

Misli se da je u Parizu imao katedru slavistike. Svoju brošuru „Origine et chute de l'ancienne Republique de Raguse“ posvetio je svojoj kćeri Marijeti s jednom kratkom posvetom: „Antoine duc de Sorgo a Marie, sa fille“ ... Poslije ove posvete je „Avant-Propos“ pa onda „Origine etc“. Ovu sam radnju imao prilike vidjeti samo u prijepisu; u dno prijepisa je ovakav potpis: Le Comte Duc de Sorgo, ancien senateur et ministre de Raguse en France.

Prije sam spomenuo da mu je posljednja pisma pisala kći, a vidio sam u prepisci najzadnje od 8. februara 1833. Sad sam saznao, da je *Antun Sorgo umro godine 1836.* što do sada nije bilo poznato, dakle ova prepiska dosiže do same 3 godine prije smrti. Kad mu je kći počela pisati pisma, on je već prilično bio izgubio vid. Za godinu njegove smrti dočuo sam po milostivoj gospođi Lenner, rođenoj Ketzler, od majke od obitelji Gozze.

Za sada sam mogao ovoliko i ovako razbacano donijeti o Sorgu. Sad ću koju o pismu gdje se govori o Madame de Stael.

*

Na 2-3 mjesta ovoga pisma (Milan, 27/8. 1809) fali po neka riječ, a to stoga što je na pregibu pismo okrnjeno, otparano i tako izvjesni komadić manjka. To ipak nije napravilo take poteškoće, da se pismo ne bi moglo dobro razumjeti. Ali jedno ime radi nečitljivosti zadalo mi je malo muke. Poslije nego što, naime, svršava da govori o gospodi Stael, spominje se Madame de *Salles*. Tako sam ja mogao pročitati posluživ se mikrospokom, i nikako drukčije. Jedino još moglo je da bude *Lalles*, ali veliko *S*, koje Sorgo obično upotrebljava, ispo- redivao sam sa početnim slovom ovog prezimena, i došao sam do zaključka, da nije *L* nego *S*, pa neka izgleda, da je Sorgu, kad je ovu riječ pisao, malo se zaletjelo pero. U ovom pismu osim onoga o Stael ima i o drugim osobama: o Zagnani (?), Gozze, i dr., pa nešto o njegovu putovanju, te o vijestima iz Dalmacije, koje u ono vrijeme nijesu baš bile bez interesa. Još se vidi, da je Pozza-Sorgo, kojemu i piše, u to vrijeme bio nešto ne dobra zdravlja, jer se Sorgo raduje i mnogo veseli, što se postepeno njegovo zdravlje oporavlja. Pače mu preporučuje, da se iz Pariza ne kreće, dok potpuno ne ozdravi. Iz Dalmacije — kaže Sorgo — da je primio posljednje novosti: General Knežević opkolio Dandola i Dandolo je sklopio primirje; on drži dva mala sela. Od Spljeta do Boke Kotorske da je sve bilo mirno. Iz Milana će Sorgo u Jakin, a ako Pozza-Sorgo pode u Mletke, kaže mu, da će ga tamo potražiti.

Javlja i to, da piše Gospođi od № 95, i milo mu je što je Pozza i dalje s njom u dobru. „Ja je — veli — ljubim iz svega srca“, jer ima sva dragocjena svojstva. A da nije ovo ona gospođa što je njih trojicu okarakterizala kao jednoga potpuna i savršena čovjeka, kako je gore bilo navedeno?!

O Madam de Stael, kaže da je vidio u Ženevi. Ona je otputovala u Italiju god. 1805, a 1807 izdala je „Corinne, ou l'Italie“. Sorgo je bio u Milanu 1809. g. kad je ovo pismo pisao, a prije toga ju je vidio u Ženevi. U Milan je stigao par dana prije nego je pisao. Madam de Stael je 1810. otišla u Beč. Dakle, kad je nju Sorgo vidio u Ženevi? — Valjda isto g. 1809. Istina, on piše prijatelju kako voli u Parizu i dr. a

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

da mu ovaj ne bi primjetio: pa što je onda *do sada* tamo radio, opravdava tim što je *ostao* u Ženevi nekoliko dana više, jer je to gđa Stael željela, — i zahtjevala. Svakako to produženje od „nekoliko dana više“ ne može biti tako dugo, da njihov sastanak ne bi bio ove iste godine, i to prije, što je pismo pisano mjeseca avgusta.

Dakle Sorgo je na volju, želju i zapovijed gospode Stael ostao kod nje u Ženevi, što mu je — kako kaže — bilo neizmerno milo. Ona ga je primila učtivo i rado, prijazno i laskavo, a on je tim više nego zadovoljan. Sjem toga ovako veli o njoj: Madame de Stael je u društvu mnogo interesantnija nego su njezine knjige, njezina djela, a milija je i simpatičnija nego li njeni portreti. Njezine su oči gorde i ponosite, što je dopadljivo, ona je puna dobrote i prijaznosti; *simplika* je, a to začarava, tomu se je diviti. Počastila ga je — veli — da je s njim razgovarala čitava dva sata, kad je prvi put bio joj u posjete; zamisli — piše prijatelju — kako mi je to bilo milo. Konversacija s njom je veoma poučna, razborita je i pametna, pomno sluša mišljenja drugih, te misli, razabire i mudro odgovara. Što se toga upravo tiče ona je bolja nego li sve..... u Parizu. [Ovdje fali riječ]. Kako ovdje na 2-3 mjesta fali riječi, to je malo i nejasno. On, Gozze i Zanjani (?) išli su vazda skupa i bili su svi najbolje primljeni, neobičnom srdačnošću kod nje; pače im se uvijek izvinjavala zbog stana, ručka i mjesta.

U pismu od 8 decembra 1810. iz Dubrovnika piše Sorgo kako očekiva rado radnju od M. de Stael, a koju radnju, to ne spominje. Ona je ove godine bila u Beču, a on je valjda iz Italije, gdje je bio godinu prije, došao u Dubrovnik. Djelo, koje je očekivao, može da bude „De l'Allemagne“, koje je izišlo g. 1813. ili su to bili dramatski eseji. Sorgo je bio u Dubrovniku još marta 1811 g., a 1816 ima njegovih pisama iz Mlečka. Najkasnija pisma su iz Pariza, gdje je i umro, kako smo prije vidjeli, godine 1836.

S dvora pisma koje saopštavam stoji :

A Monsieur le Comte de Pozza — Sorgo
rue St. Honoré № 347.

à Paris,

(écrit par Antoine duc de Sorgo.)

Pismo glasi ovako :

Milan, 27/8. — 1809.

D'ici à une heure j'attends les chevaux de poste. La route est belle les chemins assez sûrs quand on voyage le jour seulement. Buisson que j'ai fait attendre avec ma lenteur ordinaire, s'est impatienté, et quoique je ne sois arrivé ici que le jeudi soir, que vendredi je n'aye pas réussi à voir personne hors que Lampredi à 10 h. du soir, et malgrez que je n'aye rien vu de Milan, j'ai pris le parti de partir à l'instant où j'allais voir avec agrement Milan et la Société. Mais tout cela vaut — il la peine ? Après Paris, mon cher, rien n'est tolerable en Italie hors que les arbres, et les façades. Mais qu'avez vous fait donc jusqu'ici, me direz vous ? Ce que j'ai fait ? D'abord je suis resté un couple de jours de plus à Genève car, Mme de Staël l'a voulu, l'a exigé, l'a ordonné. Cela m'a fait un plaisir incroyable. Elle a mis vis à vis de moi une recherche de bonté et de politesse, elle m'a fait un accueil si flatteur que mon amour propre seul aurait pu en être content. Mais il-y-a eu quelque chose de plus. En société elle est beaucoup plus interessante que ses livres et plus agréable que ses portraits. Elle peut même plaire encore, par des yeux superbes et par un air de bonté de facilité, de simplicité qui enchante et surprend. Elle m'a fait l'honneur de causer avec moi deux heures entières à la première entrevu ; jugez si je jouissois. Sa conversation est fort instructive, et même raisonnée ; elle écoute les [valjda : opinions, pensées des] autres, les apprend y répond. Elle vaut sous ce raport — là mieux que toutes les à Paris. Elle reste puisque elle a beaucoup plu même à Zagnani (?) Gozze par rapport à moi, vous pourriez vous contenter. De Copet nous avons été à Annexu toujours avec Zagnani (?). Reçus tous les trois à merveille avec une cordialité expensive, qui nous a fait beaucoup de plaisir, et une foule d'excuses sur le dîner, la maison, et la Ville qui nous ont bien gênés. Mme de Salles (?) paraît une brave personne affaimée sous le poids de l'horrible misère qu'elle vivement. Sa fille douée de plus de caractère a sans affectation un stoicisme qui étonne à son age, et dans son sexe. Elle a 23 ans, et son portrait se forme de deux personnes que nous connaissons beaucoup ; blonde et forte, sa taille et le bas de son vi-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

sage et la facilité de l'élocution est identiquement celui de Paolina Semitecole ora Corniana, le haut de la tête rapelle beaucoup la nostra intermedia eugina Mare; elle en a l'âme la fierté et la roideur en quelques instants. Beaucoup d'esprit et cultive, touche le piano fort brillamment et chante avec une grâce, et une expression que l'on ne rencontre pas à Paris parmi les Françaises. Mais elle a reçu l'éducation en Italie. Je ne sais pas pourquoi je me suis étendu si longtemps sur ce sujet, qui n'intéresse pas beaucoup ni vous ni moi. Mais je vois s'accomplir le proverbe: je bavarde et je ne finis pas, car je suis pressé. D'Annexy nous avons été aux Glaciers de Chamounix. Che Dio ne guardi i cani. Ce pays là n'est intéressant que pour les Géologues et les Botanistes. Ceux qui font le voyage sous le rapport pittoresque sont des bêtes. La peine n'est pas comparable au plaisir, et le plaisir vous dis-je est nul. Cependant, vous me repondrez, toute l'Europe y court. Eh bien oui: mais..... n'a pas le sens comun, et cela ne doit pas pour paraître..... et le...., l'una dietro l'altra vanno et lo perchè non sanno. Après la tournée de Chamounix ou nous n'avons fait que jurer et pêcher avec le Chambellan, j'ai traversé l'intéressante République des Goitreux du Valais (?) et la route surprenante du Simplon. A propos je vous avertis que plus tard que la moitié du mois de septembre il est fort imprudent d'y passer; au reste le Jura n'en vaut pas d'avantage, et si... partez pas d'ici à 15 jours préférez toujours le Mont Cenis. Qui j'ai reçu votre lettre du 15 août qui m'a fait le plus grand plaisir. Je suis charmé que votre santé s'améliore par degrés; c'est la seule manière solide de s'améliorer de toutes les façons. Ne partez pas avant que vous ne soyez parfaitement retabli; vous auriez le plus grand tort. Ici j'ai eu de bonnes nouvelles de la Dalmatie. On en a depuis le 10 août. Dandolo assiégué strictement par le S.^e Knesgevich a fait un armistice. Ce général n'occupe que deux petits pays; mais depuis Spalatro jusqu'à les Bouches de Cataro tout était tranquille parfaitement. D'après cela il paraît nécessaire d'attendre la paix, ou les préliminaires j'irai à Ancone, et si vous venez à Venise j'irai vous y trouver. Enfin nous nous entendrons — J'écris à notre bonne Dame de N° 95; je suis charmé que vous continuez d'être souvent avec elle; je l'aime de tout mon coeur car elle a les qualités qui sont précieuses et rares dans tous les pays et dans tous les Siècles. Et puis elle est si bonne pour nous tous!! Mes compliments *amicaux* au philosophe et à manjourit(?) et à Bratić à Puscich. Saluez moi François; dites lui de..... un Cabriolet cela peut nous être nécessaire au retour, que j'appelle

déjà de tout: de tout; et après y être resté Corytenis on ne saurait être passablement ailleurs envoyez une copie à M.lle Charlotte Baïr à Stutgart, et une et une à M.me de Grollier pour qu'elle la tenir à sa petite fille.

Envoyez moi un journal quelconque à Ancone . . . de l' Empire ou — autre qu' il vous plaira. On est dans ce pays ci hors du monde . . . on sait peut être mieux qu' ailleurs ce que faisaient nos arières grands pères; mais on ne . . . pas-même l' existence d' un présent. Lampredi, a qui je dis tout à Milan, vous fait dire de lui écrire d' avance quand vous passerez par ici. J' ai reçu la belle boîte avec le petit . . . oublié comme une bête de vous payer . . . Louis, à mon départ. Je vous en tiendrai compte . . . M.me de Moulchenn ce qu'elle a dépensé pour faire enchasser votre portrait sur une boîte de Bois; et payez le lui. Achetez une histoire de l' Islande de l' Ecosse par le fameux Tox qui vient de paraître et une histoire de la ville de Hambourg que j' ai vu anoncer dans les journaux.

Тмурно јесење вече.

— Из збирке „Сањарије“ . —

Мирко Дамњановић.

Тмурно јесење вече

Притисла магла земљу и моју болну груд,

Кроз маглу силуете. Тако мој живот худ

Тихо и сетно тече,

К'о тмурно јесен-вече

Тмурна јесења ноћ

Без миља и без дражи, да живне болну груд.

Живет' је тако лепо, али мој живот худ

Већ губи своју моћ,

К'о дражи јесен-ноћ

Светиљке тихо гасну

Магла се растура већ, ал' болна моја груд

Уздише за животом, јер гасне живот худ,

Светиљке к'о што гасну

У мртву поноћ касну

✦ LUKO ZORE.

Piše A. Vučetić.

I.

Crtice iz njegova života.

Luko Zore, jedan od naj znamenitijih Dubrovčana posljednjih decenija, rodio se na klasičnom tlu starinskog Epidavra, u Cavtatu, 15. januara 1846. godine. Tu je izučio osnovnu školu. Zatim je stupio kao javni učenik u državnu jezuvitsku gimnaziju u Dubrovniku odgajajući se u biskupskom sjemeništu za sveštenečko zvanje. Položio je 1865. godine kao sjemeništarac ispit zrelosti s odlikom. Tada pođe u Beč da kao redoviti slušalac filozofske fakultati uči i teološke predmete, i ne svuče sa sebe popovske haljine, jer ne imadaše sreća da tim rasevijeli svoje roditelje. Ne ostane ipak dugo neodlučan na raskršću, nego se nakon malo odreče sveštenečkog zvanja i prionu isključeno učenju slavistike i grēkolatinske filologije i srodnih predmeta. Naj milije mu bješe učenje slavistike pod glasovitim Mikošićem. Tako se od početka 1865-66. do početka 1868-9., godine spremaše na učiteljstvo, dok se osposobi za slavistiku i klasičnu filologiju.

*

Drugoga semestra 1868-9. godine dode kao suplenat u zadersku gimnaziju; aprila 1870. god. kao pravi učitelj na dubrovačku, koja je već prije bila predata nastavnicima svjetovnjacima.

Bio je prvi, koji se iza preuređenja austrijskih gimnazija vrati sa nauka u Dubrovnik kao osposobljen slavista. Tada je bilo novo ustavno doba, kad se već bila probudila narodna svijest u Dubrovniku. Toj prilici da je bio prvi osposobljeni slavista, kao i onaj da je k tomu bio vas prožet narodnom

idejom, da je uzeo kao svoj apostolat širenje narodne misli i jezika i da je njegova vanjština bila vrlo ugledna i simpatična, ima se pripisati što je njegova riječ bila moćna, ma i da su poslije i Budmani i Castrapelli, njegove kolege, odvojili slavištičkom erudicijom i znanjem.

*

U Dubrovniku se oženi za ljepotu djevojku, jedinu baštinicu pomorskog kapetana, strica joj, koja se bila odgojila u onda naj višemu djevojačkom zavodu u Dubrovniku, u zavodu Milosrdnih Sestrica. Po gospođi Luci njina kuća postade padalište naj otmjenijih dubrovačkih gospođa, kao po njemu odličnih ljudi. Gospod Bog blagosovi njihov brak, te se oko njih nakupi prije lijepa kita djece, pa i zetova i unučadi.

Pošto mu se rodi sin Tonko, Zore poče raditi oko „Objavljenja“ i radio je oko njega dvadeset godina ispravljajući i gladeći po sto puta za deset godina ovo djelo.

*

Aprila 1872. godine pode u Kotor kao prevremeni upravitelj one realne gimnazije, kojoj su za njegove uprave dodani razredi velike gimnazije. U Kotoru dobi 1873. g. stalnu potvrdu i profesorski naslov a upravljaše sve dok se ondje prvi put položiše ispiti zrelosti. Ali nakon pet godina i pô te službe Zore zatraži zbog zdravlja povratak na svoje mjesto u Dubrovnik, jer mu ne prijaše kotorska klima, bješe vrlo teško obolio i jedva ostao živ. Ostade tada u službi u dubrovačkoj gimnaziji dvije godine, t. j. 1877-8. i 1878-9. Kao profesor bio je učenicima više otac nego drugo, a kad bješe krepak, tako je bilo zanimivo njegovo predavanje, da je učenicima bilo teško rastati se od njega svršetkom sahata.

*

Septembra 1879. pozvaše ga kao školskog referenta u Bosnu. Tu je posjećao škole i tu ga brzo zavolješe urođenici, kao čovjeka, koji im je bio po ćudi i njihove krvi. Ali 1880. godine odreče se te onda teške i neharne službe i povrati se februara one godine na svoje mjesto u Dubrovnik. Godine 1889. promaknut je u VIII. red čina a 1890. postavljen je kao kotarski školski nadzornik u Dubrovniku, te opet potvrđen 1895. Na ovome mjestu začara mnoge učitelje svojom dobrotom i

čednosti. Pripovijedaju o njemu, da, kad bi se borila pravda sa nepravdom, on bi odmah prigrljio pravdu, ma i da bi ostao u osami.

*

Školske godine 1895-96. pozvat je za prevremenog upravitelja ć. k. preparandija u Arbanasima kod Zadra.

Svojim radom bješe već toliko ugleda stekao, da je više puta bio biran za narodnog poslanika za dalmatinski sabor, a 1897. godine, poslije no što je bio već predložen za stalnog upravitelja u Arbanasima, izabraše ga za poslanika na carevinskomu vijeću u Beču, i tako se izjalovi njegovo stalno imenovanje za upravitelja. Kao poslanik u carevinskom vijeću ostade sve do 1900. godine, kad je ono bilo raspušteno za Badenijeve ere.

Svršetkom 1898. godine bilo se u Dalmaciji za kratko vrijeme razvedrilo nebo, te mu s višeg mjesta ponudiše službu upravitelja preparandija u Dubrovniku. Ali se opet brzo smrkne, i od toga ne bi ništa. Samo 1900 g. postavljen je u VII. red čina a to bješe mala utjeha!

*

Od mnogog i raznog njegova književnog rada napomenućemo samo da je bio urednik „Slovinca“ i da je spjevao „Objavljenje“.¹ Jedno i drugo držao je pokojnik kao svoja mila čeda i tu je on izvodio svoju misao vodilicu. Jugoslavenska Akademija u Zagrebu i Srpska Akademija u Biogradu imenovalaše ga 1882. dopisnim članom.

Godine 1902. pokrete se ideja „Srda“, te pokojni Fabris obrati se njemu kao glavnom saradniku. Radnja te godine oko „Srda“ okrijepi Zoru duševno. Ali i tu je stradao i došao čak do suda. Jeseni te godine svane Zori ljepši dan. Nj. K. Vis. Knjaz Crnogorski Nikola I. pozove ga za vaspitača svog najmlađeg sina Petra i za upravnika Cetinjske Gimnazije. Kad je 1903. godine knjažević Petar poslat u Heidelberg na nauke, pokojnik ostade kao upravnik. On preuredi gimnaziju po sistemi napredne države i uređivaše svojim prijedlozima, iz-

¹ Ova je knjiga na prodaji po svim knjižarama. Potpuno je izdanje štampano na Senjskoj Rijeci u štampariji A. Mohovića.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

vještajima i mnijenjima sve crnogorsko školstvo. Kad je ustanovljen Prosvjetni Savjet za Crnu Goru, Zore je prije imenovan članom, pak i predsjednikom toga savjeta; to bješe veliko odlukovanje. U ovoj službi uživao je nepokolebivu milost i naklonost Gospodara sve do svoje smrti 9. decembra o. g.

*

Zore je od mladosti gojio žarke slovenske i srpske osjećaje: ljubio je Hrvatstvo kao i Srpstvo. Ali njegova misao vodilica bila je duševno i književno sjedinjenje sviju južnih Slovena na temelju srpskog jezika. Znao je da je već kao gimnazijalac bio upisan u crnu knjigu, što je godine 1861. napao u razgovoru na birokraciju, koja je onda istragama i tamnicama progonila narodne ljude po Cavtajskoj općini. Znao je da je i kasnije ostao upisan u crnoj knjizi protivnika pravoga Hrvatstva i Srpstva. Zato ma i da su ga njegovi osjećaji poticali da se smjelo ističe, crna knjiga mu je strahom sprječavala uzastopce rad. Ova se pojava neprestano pomalja u njegovu životu. Nije ga ipak ništa nigda odvratilo od nade u narodnu Budućnost.

Bio je uvjeren da srpsko pleme nastava cijelo dubrovačko primorje i nastojao je da obrani ovo Srpstvo knjigom: *Hrvatski Razgovori i Odgovori* pod pseudonimom *Stjepan R. Ban* i drugom *Dubrovčani su Srbi*.

Iskrenost i čistoća njegovih osjećaja zrcali se u nekoliko članaka u „Dubrovniku“, koji su u svoje vrijeme svrnuli pažnju čitalaca i stanovitih krugova.

*

Resile su ga kao građanina i privatna čovjeka rijetke vrline. Samo ćemo neke napomenuti.

Bio je dobroćudan i često je preduzeo oteži posao ili radnju za drugoga, kad bi ga samo zamolio.

Bio je bistrouman i hitar i više se puta znao vješto izvaditi iz neprilika, koje su mu protivnici spravili.

Često je čitao svoje sastavke, prije no što će ih pustiti u štampu, u prijateljskom sastanku i čedno poticao prijatelje da mu slobodno očituju svoje primjedbe. I nasladom ih je primao, kad su bile umjesne.

Bio je gospodskog ponašanja i imao je mnogo veza. Veseljak u društvu, znao je zabavljati finim humorom, dosjetkama i anegdotima, često kao nehote.

Sada njegovom smrti ostaje nenaknadna praznina ovdje na Primorju, u porodici mu i u prijateljskom krugu. Laka mu bila crna zemlja!

II.

Smrt i pogreb pjesnikov.

Pjesnik je pobolijevao i ginuo već tri godine dana. Koji dan prije svoje smrti ćutio se slabo, a u nedjelju 26. novembra (9 decembra) nije iz kuće ni izišao. Po podne u kasnije doba Miše Vacchetti i Tomanović, gimnazijalni profesori, videći da on nije došao na običnu kratku zabavu, na partiju preferanse, podoše u njega da ne ostane sam, te tako stadoše zajedno igrati. U šest sahata i pô pokojnik od jednom probljedi, karte mu padoše iz ruku i reče: „Otvorite prozor, sad će mi nešto doć“ i padne u nesvijest. Zvalo se odmah doktora i još neke prijatelje. Nemoćnik dođe k sebi, ali tako mu je pozlilo, da već nije poznao svakoga. U toliko su ga bili položili u postelju. Kad iznenada navrije krv na usta od *ulcus ventriculi* (ranice na želucu). Bolesnik, kad vidi krv, strašno se prepade, ali ga prijatelji ponešto umire, jer su pustili da misli da ono ne bješe krv, te on tada zapita na dubrovačku: Koliko će ovo *durat* (trajati)? On je ipak još nekoliko puta zatražio, da mu se kaže, kako mu je bilo (*puls*), jer je bio veoma prepaden. Napokon se sjeti da je ono bila krv i čuteći se, dakako, vrlo zlo, reče: „Smrt“. To mu je bila posljednja riječ.

U bolesnika bila su već prije došla dva liječnika: Dr. Matanović i Dr. Ognjenović, i na glas da mu je pozlilo, i mnogi prijatelji, kao Stevo Vrčević i Uroš Marić, koji su svi uz njegovu postelju ostali do posljednjeg trenutka njegova života.

Nj. V. Knjaz Mirko čim je doznao da je pokojniku jako pozlilo, poslao je naj prije u njegov stan svoga adjutanta, da se raspita o stanju bolesti, pa kad je javljeno da ne će ostati živ, došao je i sam i bio uz pokojnika dulje od dva sahata do posljednjeg časa, dok bolesnik nije preminuo. Tom prilikom Nj. V. Knjaz Mirko izjavio je svoje saučešće.

Na vijest sa Cetinja u Dubrovnik da je Zori pozlilo, pa da je preminuo, zet mu Luko markiz Bona krene u ponedjeljak jutrom u 4 sahata iz Dubrovnika put Cetinja da prati posmrtno ostanke do Dubrovnika. Sin pjesnikov Tonko iz Brna u Moravskoj i kći Mile udata Marčić iz Makarske krenuše put Dubrovnika u majke.

Ovom tužnom prilikom é. k. austro-ugarsko poslanstvo osobito se pobrine naj ljubaznijim uslugama prama porodici pokojnikovoj. Jednako se iskazaše spremnim Nj. E. G. Fevzi Paša, Nj. E. G. Grof Sersej i carskoruski vojni agent G. Potapov.

*

Veličanstven i ganutljiv bješe ispraćaj posmrtnih ostanaka pokojnikovih od njegova stana do izvan Cetinja. Iznijeli su lijes iz kuće do na mrtvačka kola rečeni zet i gimnazijski profesori. Tu je tada ganutljivo govorio gimnazijski profesor Risto Čupković. Sprovod je krenuo popraćen zvonjenjem zvona sa cetinjskih crkava, i ako je pokojnik bio rimokatoličke vjeroispovijesti, jer je Nj. V. Pr. Mitropolit Crnogorski hotio pokojniku ukazati pažnju. Nj. V. Knjaz Mirko stupao je za lijesom s pokojnikovim zetom L. markizom Bona, za njima su dolazili izaslanik Nj. V. Pr. Mitropolita Crnogorskog, gospoda ern. ministri, gospoda članovi diplomatskog kora s gospođama, poslanici narodne skupštine i crnogorske gospode, profesorski zbor cetinjske velike gimnazije s djacima, muška i ženska osnovna i radnička škola, učitelji s učenicima, činovnici vojnog i građanskog reda i veliko mnoštvo građana jednog i drugog spola. Zanatlijsko tamburaško-pjevačko društvo, koje je također došlo, pjevaše ganutljive tužne pjesme za sprovodom. Posmrtni ostanci ispraćeni su do izvan Cetinja. Tu je učenik gimnazijski Božo Jovetić dirljivo govorio, prije no što će se ta ogromna povorka rastaviti od mrtvačkog lijesa. Pri rastanku zet pokojnikov mk. Bona ganut zahvali srdačnim riječima svim prisutnicima a naosob Nj. V. Knjazu Mirku. Ovaj tada udostoji se da ga ljubazno pozove u svoja kola i da ga otprati do u njegov hotel. Napokon mu opet ponudi svoja kola za povratak u Kotor.

*

Iza ovog rastanka pratili su dalje lijes ne samo pokojnikov zet, markiz Bona i prijatelj Uroš Marić, nego po naročitoj

naredbi crnogorske vlade, cetinjski katolički paroh de Kotora, i vladin izaslanik profesor Vučković i izaslanik cetinjske gimnazije profesor Vacchetti. Tužnoj povorei pred Njegušima dođe svečano u susret Njeguško pleme s učenicima njeguške osnovne škole i Krstom. Tijelo pokojnikovo prenoći u pravoslavnoj crkvi na Njegušima po osobitu dopustu Nj. V. Pr. Mitropolita. Tu noć četa Njeguša čuvaže počasnu stražu oko posmrtnih ostanaka. U Njegušima prenoćiše i pratioci, jer s visoka snijega put obnoć bješe težak. U jutro Njeguši otpratiše posmrtnu ostanke. Svi su pored velike zime bili gologlavi po crnogorskom običaju, a prije rastanka kapetan Njeguša Đuro Vrbica oprostio se s pokojnikom ganutljivim govorom.

Kad je po podne lijes stignuo u Kotor, položen je u kapelu u Škaljarima da prenoći. Dubrovačko društvo za vatrenjačku plovidbu „Ragusea“, da oda dostojnu poštu velikom pokojniku, bješe stavilo svoju vatrenjaču „Petku“ besplatno na raspolaganje za prijenos njegovih posmrtnih ostanaka iz Kotora u Dubrovnik. Po podne dođe zastupstvo kotorske općine, gimnazijalni učiteljski zbor i odabrana kita prijatelja i štovalaca oko lijesa da mu odadu posljednju poštu. Crnogorski konsulo u stajaćoj odjeći položi kao izaslanik knjaza Mirka i knjaginja Natalije vijenac na lijes. U jutro odabrana povorka otprati ga do „Petke“ praćena redarima u svečanoj uniformi.

*

U Dubrovniku od ponedjeljnika sve do sprovoda mjesna srpska društva držahu izvješene svoje barjake na pô koplja. „Petka“ stigne u Dubrovnik tek u četvrtak po podne u tri sata po neobičnoj nepogodi vremena, jer je bijesnio silni vjetar i lijevala kiša na potoke. Skupilo se ipak mnogobrojno građanstvo pred gradskim zidinama, na obali u gradskom pristaništu da sprovede do groba posmrtnu ostanke, a to je dokaz da je građanstvo mnogo štovalo pokojnika i mnogo cijevalo njegove zasluge. Sprovod se odmah uputi iz pristaništa put općinskog groblja na Boninovu, gdje je porodična grobnica pjesnikova. Srpska i hrvatska muzika predvodile su tužnu povorku. Mrtvačka kola pratila je porodica pjesnikova, predstavništvo dubrovačke općine, t. j. načelnik Dr. Pero Čingrija, koji je imao predstavljati i „Maticu Dalmatinsku“, da je odno-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

sni telegram na vrijeme stigao, i općinski prisjednici i gimnazijski profesorski zbor. Vrpce oko lijesa držali su profesori iste gimnazije. Za njim izredala su se razna predstavništva: između njih i jedno odaslanstvo iz Cavtata, zavičaja pjesnikova, a drugo iz Konavala, otkle je pjesnikovo koljeno; odaslanstva sa Cetinja između kojih i gimnazijsko t. j. profesori Vučković i Vacchetti, zatim uprave dubrovačkih društava i korporacija, gimnazijalci i drugi učenici i veliko mnoštvo građana ma i da je padala silna kiša.

Na grobu cetinjski profesor Vučković tako je zgodno i vješto govorio, da je ganuo sve prisutnike.

Po sprovodu su odaslanici sa Cetinja došli na žalovanje k porodici pokojnikovoj, a profesor Vučković očitovao sažaljenje istoj sa strane Nj. Kr. V. Knjaza Nikole i Knjaginje Milene i Nj. Kr. V. Danila i Milice, te crnogorske vlade i pročitao odnosni telegram.

Mili Prijatelju i Druže, laka ti bila zemlja, a Bog ti se plemenitoj duši smilovao!

*

Njegovoj udovi i porodici mu stigoše mnoge sažalnice telegrafskom žicom. Njihova kraljevska visočanstva Knjaz i Knjaginja Crne Gore Nikola I. i Milena iz Rijeke crnogorske premilostivo se udostojije očitovati ovako svoje sažaljenje: „Teško ucviljenoj supruzi i porodici primorskog rodoljuba, u nauci i prosvjeti čuvenog i neumornog radnika, našeg sina Pera mudrog nastavnika kao i naše gimnazije uzoritog upravitelja, čujemo uz našu blagodarnost i naše naj toplije saučešće. **Nikola, Milena.**“ Nj. Visočanstvo Knjaz Mirko ovako sa Cetinja: „Natalija i ja sreem i dušom dijelimo s Vama Vašu veliku tugu i žalost. Neka bi Bog poklonio nebesko carstvo milom i vrlom pokojniku. *Mirko.*“ Srpska kr. Akademija u Biogradu, koja je bila izvjesila na svojoj zgradi zastavu na po koplja, telegrafski žali duboko gubitak porodice i svojte. Jugoslavenska Akademija u Zagrebu, koja je također bila izvjesila na po koplja zastavu, žaleći se s porodicom nazivlje pokojnika svojim vrjednim i zaslužnim članom. Učiteljski zbor preparandija u Arbanasima kod Zadra nazivlje ga zaslužnim svojim upravljajem. Društvo „Narodni Dom“ u Cavtatu telegrafiše da je izgubio u njemu

diku Cavtatu i svog počasnog člana. Prof. Antonije Vučetić, urednik „Srda“, koji se onda nalazio u Zadru, telegrafisa porodici: „Vi evilite za ljubaznim Domaćinom, ja za milim Drugom i Vrsnikom. Utjeha Vam budi spomenik trajniji od tuča, što je Pokojnik sebi podigao svojim književnim radom. I kasniji će mu se vijekovi diviti.“ Istim putem očitovaše svoje sažaljenje: Klub zastupnika na Carev. Vijeću „Slovenska sveza“, Zemaljski Odbor iz Zadra, i mnogo drugih odličnih ličnosti i porodica.

Okrom toga sažali su se profesorski zbor češke tehnike u Brnu i mnoge otmene ličnosti, kao državni, crkveni i vojnički dostojanstvenici i druge mnoge iz raznih staleža. Osobito je mnogo bilo sažalnica iz književničkog i profesorskog staleža, a između njih istakle su se sadržinom one D.ra Milenka Vesnica, profesora Jirečka, prof. B. Bogišića, prof. Pera Budmani, prof. L. Legeera, braće k. Vojnovića, Lj. Vuličevića, prof. dvor. savj. Dr. K. Zahradnika i Dr. Polit Desančića. To isto učiniše i mnogobrojne odlične porodice iz raznih mjesta.

III.

Pogled na Zorin književni rad i politiku.

Frano Kulišić, Dubrovnik.

Da ljudsko društvo nije onako kakvo u istinu jeste, veliki bi broj ljudi izgledao drugojačiji nego što danas biva i ne bi se neki zaslužni ljudi potejenjivali. Evo, ovakih mi se misli preturilo preko glave prilikom smrti prof. Luka Zore. Ovo vrijeđi naročito kod nas, jer da je Luko Zore bio slučajno sinom nekog drugog naroda, zanago bi se prilikom njegove smrti narod njegov bio drukčije odužio tomu čovjeku, nego li sitnim kroničarskim vijestima, u kojima se najavlja njegova smrt. Akademik obiju plemena našega naroda, čovjek pun bogata znanja, naš pjesnik i valjan filolog, koji je slatkost i bogatstvo našega jezika onako fino i valjano poznavao i toliko toga na tomu uradio, što bi samo bilo dovoljno, da ga među nama iznese, sigurno je više i mnogo više zaslužio od sitnih novinarskih hronika, kojima se danas ne otimlje ni naj neznatniji smrtnik.

Naš „Srd“, koji je Zore započeo, iznijeće danas neke osobine pokojnikove, koje nam pokazuju Zoru kao zaslužna i velika čovjeka našega. Tim će „Srd“ pogotovo ispuniti svoju dužnost harnosti prema prvome svome radniku.

Ideja južnog Slovenstva, koja je u nas već zahvatila zdrava korijena, a koju je i naš narod počeo pravo da shvata, mnogo duguje Luku Zori. Zore je bio prvi među prvijem, koji je prošlog vijeka na našem Primorju razvio južnoslovenski barjak sa dubrovačkim „Slovincem“. Shvatajući smještaj i snagu srpskoga naroda temeljio je ovu ideju na njemu i u Srbina je polagao prvu nadu, što se naj bolje vidi u „Slovincu“, koji je bio prožet ovom idejom, iz koga je izbijao srpski duh. I to je sve bilo razumljivo, kad se uoči položaj i snaga srpskog naroda i neuspjeh prijašnjeg ilirskog pokreta. Zorino se južno Slovenstvo proteže od Jadranskog do Crnog Mora, a od Mure, Moriša i Dunava do Carigrada i Soluna i ne ogleda se samo u „Slovincu“, nego među ostalim i u njegovu „Objavljenju“. Luko, Zore pravom je nazivao „Objavljenje“ svojim čedom.¹ Onda naj više povjerujemo njegovu čedu, koje nam ovako zbori o južnim Slovenima :

Carigrade, o moj glavni grade!
Bugarijo, bajna zemljo mila,
Dulistane, svakog milja sade,
Gdje se leže iz potaje lave!
Maćedonska zemljo, zlatni rade!
O Rašijo, rako naše slave;
Šumadijo, odabrana četo,
U obilju čuvaj glave zdrave!
Trgovište i junačka Zeto
Uz primorce s Arbanijom ljute!
Herecg-zemljo za vukove pseto!
Dubrovniče, oj vilinji skute!
Dalmacijo, ti primorska kito,
Uz otoke niz more prosute!

¹ On je „Objavljenje“ ostavio svojom rukom napisano i fino zavezano u maloju 16. svome jedincu Tonku. Na posljednjoj stranici je lapisom zabilježio da je u štampi nešto izmjenjeno i popravljeno.

Oj ponosna Bosno, naše žito!
Kitni Sr'jeme, Slavonijo plodna!
Oj Banate s Bačkom, gn'jezdo sito!

Panonijo u ravnini zgodna!
Oj Hrvacka zemljo, umni cv'jete!
I ti, Istro, u krila nam rodna!

Oj s Goricom Kranjska, blagi sv'jete,
Uz Korušku i Stiriju južnu,
Sa primorjem, kom susjedi pr'jete!

Vrz'te jade i neslogu ružnu,
Pa bratinsku prihvatite vjeru,
A haljinu prom'jenite tužnu.

Dete brzo u kolo opravne!
Priroda vas u prostor poredi,
Da vas ništa ne prekida stavne.

Jezik vam je naj bolji po sr'jedi,
Herceg-zemlja kršna što othrani,
I Dubrovnik na primorju s'jedi.

Oj jeziče, s prva razmahani,
Kako ždr'jebe kad ga ravan nudi;
No sad si mi vranac zauzdani!

A za ime briga vas ne budi!
Vr'jeme i tu jabuku vam nosi,
Kad zapreku konačnu raspudi.

Nek *Slovinstvom Slovinac* se diči,
I čarobnu *Sloviniju* sprema,
A *Slovinski* jezik mili liči!!!

Ovi stihovi naj bolje govore, kako je Zore mislio, kako je u svojoj misli zanesen bio, i koja je *Slovinčeva* zadaća bila.

Ali je Zore bio dosta loše sreće; kad je južnoslovenska ideja na našem Primorju počela i pobjedu da slavi, niko Zoru ne spominje, niko ga se ne sjeća, nikomu na um ne pada, da je on stijene nosio kad se temelj gradio.

I na naučnom polju Zore je bio taki. Što je on u Gundulićevu „Osmanu“ tražio, pokazuje nam njegova „Alegorija Gundulićeve Osmanide“, pečatana u Jugoslavenskoj Akademiji u Zagrebu. Prelazeći preko toga, je li njegovo tumačenje ale-

gorijâ ispravno ili ne, konstatujem samo njegovo shvatanje i mišljenje, a za konstatovanje njegove južnoslovenske ideje nije nam potrebno znati, da li njegovo tumačenje treba baš onako shvatiti, kako nam ga on izlaže. Ali ona lijepa četiri basreljefa na Gundulićevu spomeniku u Dubrovniku malo komu biće pripomenuli, da su izradeni baš po Zorinu tumačenju „Osmana“, i od njega nadahnuti. Eto na, to su spomenici, koji ne će u uspomeni našega naroda nikada izginuti.

Zore je bio jedan od onih Dubrovčana, koji, uvidjevši ljepote grčkih i latinskih klasika, pitahu se njihovim ljepotama; oni su im bili naj prva i naj draža hrana. Pokojnik mi je jednom kazao, kako je on svoj književni rad započeo u gimnaziji prevodeći komadiće iz latinskih i grčkih pjesnika. Njegova klasična naobrazba posvuda je odskakala u svim njegovim djelima, pa i u razgovoru. Ali u prkos tomu on je znao da se miri duhom vremena ili barem htio je da ide s vremenom, što npr. Dum Ivan Stojanović, skroz i skroz klasično naobražen čovjek, nije ni znao, ni htio, ni umio. A gdje su Zorini prijevodi iz klasika, Sofoklovih tragedija, u potonje vrijeme Horacovih oda. Zore je, rekoh, htio da ide s vremenom, ali za pravo reći, nije mogao, a to nam pokazuje uređenje „Srda“, dok mu je on bio glavnim saradnikom. Ali što ćem, kad je vrijeme jače od ikoga. Klasična uljudenost je uzrokom, da se je Zore protivio istrjebljenju talijanskog jezika uvijek, pa i u ono vrijeme, kad je to moglo po nj i pogibeljno biti, a on je baš radi klasičizma narod naš, koji je na Primorju, i pretpostavljao. Njegovo političko osjećanje dovede ga za rana u tešku nepriliku, a bilo je sved mnogima veoma zazorno. Nije dakle čudo da se je smjelost u isticanju političkog osjećaja neprestano izmjenjivala sa strahom od moćnih protivnika, te tako u njemu dvije pojave stvarale. To je sam Zore osjećao i on je svojim potpisom „Objavljenja“ *Strahinić*, hotio izričito očitovati pojavu straha, koja je zamjenjivala u njemu smjelost, a ipak njegov „molitvenik“ nije bila nikakva Cannossa, nego djelo ljubavi prema jeziku, premda je on — kako se sam pokojnik požalio — bio od drugoga izmjenjen prije nego je u štampu ušao! — Zore je bio ipak sved čovjek iskrenih patriotskih čuvstava i pošten u duši.

U nauci je Zore zaslužan prvo svega kao filolog, što se vidi u „Paljetkovanju“ i „Tudinkama“, pa onda u ispitivanju dubrovačke literature. Zorin je jezik pravi biser, a njegov rad na jeziku je blagotvoran.

Ali ipak „Objavljenje“, kojemu se s vjerskog gledišta prigovorilo sa strane crkovnjava, biće ono koje će Zoru radi ideje južnog slovenstva, pjesničkog dara, krasnog jezika, snažnog i glatkog stiha i opsežne erudicije učiniti neumrlim u našem narodu, ono je dostojno

Nek' istina rosne kaplje kane
 Povrh njega, i kô rano cvjjeće
 Nek' prolista i cvjetati stane.

Ostalo gradivo o sprovodu pokojnikovu s nestašice prostora ostavljamo za nastajni broj.

S istog razloga trebalo je da isпустimo drugo običajno gradivo.

Пригодом промјене соларне године Уредник „Срђа“ свој Гг. Пријатељима, Сарадницима, Предбројницима и Читаоцима листа нај срдачније честита младо љето и жели им сваку срећу.

Једнако срдачно им честита „Срђем“ и одбор листа.

Prigodom promjene solarne godine Urednik „Srđa“ svoj Gg. Prijateljima, Saradnicima, Predbrojnicima i Čitaocima lista naj srdačnije čestita mlado ljeto i želi im svaku sreću.

Jednako srdačno im čestita „Srđem“ i odbor lista.

